

Folk och natur 2010 – framtidens friluftsliv

11-12 februari 2010, Sånga-Säby, Ekerö

Produktion och tryck: CM Gruppen, Bromma, Mars 2010
Projektledare: Christina Frimodig, Naturvårdsverket
Foto omslag, sid 15, 18, 21, 23: Christina Frimodig, Naturvårdsverket
Foto sid 5, 13, 35, 39, 44: Sara Modin, Miljödepartementet
Foto sid 4-6, 11, 27, 29, 36, 41, 43: Per Nylander, Penyl Bild
Foto sid 9, 19: Lars Eklund, L. Eklund Foto & Bildredigering
Foto sid 33: Kate Kärrberg/Johnér Bildbyrå AB
Foto sid 40: Ulf Huett Nilsson/Johnér Bildbyrå AB

Artikel nr. M02010.06

Innehåll

Förord Folk och natur 2010	4
Inledning	5
Framtidens friluftsliv	6
Hållbar utveckling av naturturism – en möjlig kassako?	7
En helhetssyn på landskapets värden – fungerar det i praktiken	9
Friluftsliv och naturturism kräver kompetens	11
Naturvägledare – en växande yrkeskår	13
Friluftsliv ger hälsa och miljöengagemang	14
Naturen – en arena för integration	16
Grönområdets betydelse för hälsa	18
Framtidens friluftsliv och naturturism	19
Dialog för friluftsliv	21
Framtidens allemansrätt	23
Hur ska framtidens forskning se ut?	25
Friluftsliv i skolan	27
Friluftsliv en kraftkälla genom hela livet	29
Rekreativ inriktad skötsel – med människan i centrum	31
Hur kan vi inspirera till ökat friluftsliv för bättre folkhälsa?	33
En förändrad natursyn i en förändrad omvärld	34
Dags för ett friluftsliv	36
Naturvårds- och friluftsstiftelsernas framtid	37
Friluftsliv och naturturism i siffror	38
I naturen på tio minuter	40
Utomhuspedagogik stimulerar kropp och själ	41
Sveriges friluftskommun 2010	43
Paneldiskussion – Framtidens friluftsliv	44
Avslutning	45

Förord Folk och natur 2010

Framtidens friluftsliv – framtidens bredd och potential!

Friluftslivet är av stor betydelse för människors välmående och engagemang i miljöfrågor. Det är människorna som utövar friluftsliv och själva organiserar sig som upprätthåller och utvecklar intresset för friluftsliv. Därför är det viktigt att föra en dialog med aktörer och fånga upp synpunkter och konkreta förslag från de som jobbar nära frågorna.

Vi vill anlägga ett brett perspektiv på friluftslivet. Friluftslivet spänner över flera olika politikområden, bland annat naturen som resurs för växande naturturism och näringsverksamhet kopplad till turism i naturen. Den lokala planeringen är viktig för friluftslivet, inte minst måste tätortsnära grönområden värnas och tillgängligheten för medborgarna förbättras. Detta tydliggörs också i den nya plan- och bygglagen. Ett annat område är skolan, som har en viktig roll att ge kunskap om naturen och stimulera barn till att utöva friluftsliv.

Nu formas politiken för framtidens friluftsliv. Regeringen kommer att presentera en proposition om friluftslivet under våren 2010 och en politik som ger goda förutsättningar för ett rikt friluftsliv gynnar samhället på många sätt.

Tack för bidrag med idéer och förslag vid Folk & Natur 2010 på hur framtidens friluftsliv kan utvecklas.

Andreas Carlgren

Inledning

Elisabet Falemo, Miljödepartementet

Fri, luft, liv – är friluftslivets tre delar som tillsammans symboliserar olika aspekter av friluftslivet. Frihet, gratis, allemansrätt, frisk luft, människor, gemenskap, motion, avspänning och levande natur. Friluftslivet står för många positiva värden för många människor. Det ideella arbetet och engagemanget är viktigt.

Grunden för friluftsliv är det arbete som genomförs av olika föreningar i hela landet. Friluftsliv måste vara enkelt för alla. Det ska vara lätt att ta sig ut i skogen eller till stranden. Kommunerna har ett särskilt ansvar när det gäller samverkan på lokal nivå och planering för tillgången till tätortsnära natur. Folk och Natur 2010 är en plattform för viktiga framtidsdiskussioner och några frågeställningar är:

- Hur mycket natur behövs i städer?
- Kommersiellt vs. ideellt friluftsliv – risk eller möjlighet?
- Hur kan vi göra det enkelt för alla att delta i friluftslivet?
- Hur får vi ovana friluftsidkare att intressera sig och delta?

Maria Ågren, Naturvårdsverket

Det är många som vill vara med och påverka framtidens friluftsliv.

För att klara av att genomföra en god, bred friluftslivspolitik som ger såväl ökad hälsa som naturkännedom behövs många som arbetar med frågan. Ideellt engagemang, samordning av olika myndigheternas arbete, engagerade kommuner, intresserade markägare och en aktiv naturturism. Men det finns också ett stort behov av samordning. Det är viktigt att klargöra vilken myndighet eller vilken organisation som gör vad. Det är också helt avgörande att insatserna samordnas för att använda resurserna på ett bra och effektivt sätt.

Naturvårdsverket ser det som sin uppgift att i denna nya friluftslivspolitik samarbeta med och samordna de olika myndigheternas arbete med friluftsliv. En viktig roll är också att stödja och stimulera kommuner, frivilligorganisationer, företag och andra i att få fler människor att må bättre och njuta av naturen.

Framtidens friluftsliv

Johanna Danielsson, Kairos Future

Johanna Danielsson från Kairos Future presenterade en omvärldskarta av faktorer som kan påverka friluftslivet i framtiden.

Glesare glesbygd, stadigare stad – Utvecklingen går mot ökad urbanisering. Människor tenderar också att flytta mot kusterna. Samtidigt åldras befolkningen och obalansen ökar mellan producerande och pensionerad befolkning. Arbetet intellektualiseras, den som har kunskap samt förmågan att använda den rätt har makt.

Fortsatt internationalisering – Sverige har ett ökat antal invandrade svenskar, samtidigt som svenskars resande ökar. Även resandet till Norden fortsätter att öka.

Eco-chic – Utvecklingen går mot ökad miljömedvetenhet och det påverkar även vår fritid. Vi letar efter roliga, billiga och hållbara upplevelser.

I en allt snabbare värld – Tempot ökar för nutidsmänniskan och det leder till ökande krav på tidseffektivitet. Vi vill maximera våra upplevelser och det gör att vardagslivet rationaliseras och vi är mindre toleranta för strul. Det får också ökad betydelse för hur upplevelser paketeras och för leveranssäkerheten.

Sökandet efter det enkla och äkta – Antalet relationer och sammanhang ökar stadigt, och med det minskar känslan av överblickbarhet. I denna utveckling längtar vi efter det enkla och oförställda, det äkta.

Från underhållning till upplevelse och transformation – Allt fler söker berikande upplevelser snarare än underhållning och prestationsinriktade aktiviteter. Ett exempel är Scandinavian TAO Carving Ski School, en helt ny skidskola där längtan att åka utför pisten med skärande sväng knyts samman med österländsk filosofi. Det handlar inte om att tävla och vinna, utan om att bli berikad.

Slutligen; *Lyckojakten intensifieras* – Vi jagar lyckan och det perfekta livet. Frivilligarbetet ökar, men för avgränsade insatser. Förväntningarna på upplevelsers kvalitet och på de frivilliga ledarna ökar. Vi vill må bättre än bäst och fokuserar på holistisk hälsa, både kropp och själ.

Hållbar utveckling av naturturism – en möjlig kassako?

Moderator: Dennis Bederoff, Sveriges Hotell och Restaurangföretagare

Inspirationsföreläsare: Christian Åberg, Västsvenska Turistrådet

Gott exempel: Håkan Strotz – Urnatur

Sekreterare: Agneta Florin, Tillväxtverket

En förutsättning för att utveckla hållbar naturturism är att området naturturism definieras och att mätbara indikatorer utvecklas. Det krävs också en samordning av resurser och samverkan mellan många aktörer, offentliga och privata såväl nationellt som regionalt och lokalt. Dessutom krävs ett system för att säkerställa kvalitet och hållbarhet inom området naturturism, fler duktiga företagare och en översyn av lagar och regler så att de anpassas till naturturismens specifika förutsättningar.

Frågeställningar

- Hur utvecklas en hållbar naturturism och hur ser marknaden ut (möjligheter, hinder och villkor)?
- Vad krävs för att utveckla en hållbar naturturism och vilken roll har det offentliga (nationellt, regionalt och lokalt) samt företagen?

Hur utvecklas en hållbar naturturism och hur ser marknaden ut?

- En definition av hållbar naturturism behövs.
- Hur mäter man hållbar naturturism – vilka indikatorer ska användas.
- Naturturismen nära där vi bor kommer att öka det vill säga stadsnära turism, vilket också har en hållbarhetsaspekt.
- Förläng säsongen (Vissa aktiviteter kan förlänga säsongen exempelvis hummerfiske på Västkusten).
- Hur reser vi ut i naturen är också viktigt ur ett hållbarhetsperspektiv.

Samverkan

- Samverkan mellan offentliga och privata aktörer är viktigt såväl nationellt som regionalt och lokalt.

Paketering viktigt

- Det finns en marknad för naturturism men det gäller att veta vem det är som köper varan och vad de behöver, så att man gör rätt paket. Att nisha produkterna kan vara bra.

- Paketera verksamheterna som exempelvis upplevelser.
- Företagaren behöver en vision att jobba efter.
- Bortse från de administrativa gränserna.

Marknadsföring

- Svensk naturturism är det största attraktionsvärdet i svensk turism.
- Gör marknaden skillnad mellan naturturism och annan turism?
- Är det viktigt att särskilja utvecklingen av naturturism från utvecklingen av annan turism?

Kvalitetsmärkning

- Märkningen av naturturism är viktigt.
- Certifiering, kvalitetsmärkning.
- Kvalitetskriterier, både hård- och mjukvara. Besökscentra ska vara bra, guider och annan personal måste vara kunniga.

Reglering

- Reglering för att bruka naturen på ett hållbart sätt.
- För hållbar utveckling krävs att man reglerar trycket på naturen och styr besöksströmmarna, man kan ha exempelvis naturpass. Det finns bara en natur.

Vad krävs för att utveckla en hållbar naturturism och vilken roll har det offentliga (nationellt, regionalt och lokalt) samt företagen?

- Viktigt att naturturismen är hållbart långsiktig. För att uppnå detta krävs en reglering.
- Hållbara målgrupper. Hållbart för alla oavsett köpkraft.
- Modigare visioner så att vi kan samverka och inte "bara" agerar parallellt och ibland visionsängsligt.
- Brukar naturen på ett hållbart sätt – kan behövas naturpass.
- Se bortom geografiska gränser.

Kvalitet och uppföljning

- Gemensamt märknings- och kvalitetssystem i Sverige efterfrågas.
- Kvalitetsmärkning krävs för att få fram duktiga naturturismföretagare.
- Ta fram mätbara mål för att mäta besökare, kostnader, lönsamhet.
- Genom kvalitetsmärkning underlättas företagandet i naturskyddade områden.
- "Naturens bästa" är det goda exemplet.
- Det pilotprojekt som presenterades av Västsvenska Turistrådet omfattar fler delar av turistnäringen inte bara naturturism.

Entreprenörskap

- Myndigheter, det offentliga, ska stimulera företagsverksamheter. Satsa på företagsutvecklingen och utbildning i natur.

Marknadsföring

- Turistbyråer och kommuner måste våga lyfta fram de bästa naturturistföretagen.
- Naturummen skulle kunna fungera som marknadsföringskanal för naturföretag.

Enklare/förmånligare regler för småskalig turism

- Resegarantireglerna
- Momsreglerna
- Livsmedelsreglerna (Bo på lantgård med flera får ej servera middag).
- Förenkla tillämpningen av regelverket.
- Naturreservat: Från skötselplaner till hållbarhetsplaner.

Det är viktigt att myndigheter tolkar regler på samma sätt. Det ska inte vara beroende av vilket län/geografisk plats man befinner sig i.

Samverkan, roller och nätverk

- Red ut rollfördelningen mellan offentligt, ideellt och kommersiellt för att minska konflikterna och få bättre synergier.
- Nätverk behövs för att få fram bättre produkter (mat, resa etc).
- Alla är vinnare om fler ger sig ut i naturen.
- Samverkan kring marknadsföring behövs.
- Exempel: Destination Sápmi: samiska företag som vill satsa på turism går samman.

Fler och duktiga företagare /entreprenörer

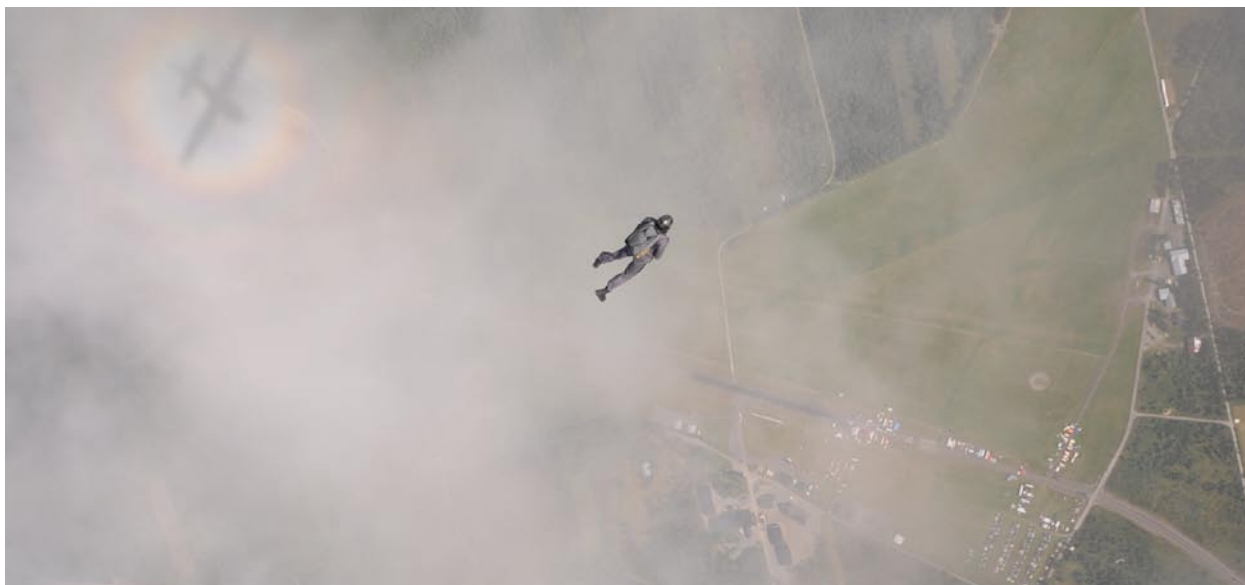
- Bättre dynamik behövs – satsa på de duktiga.
- Bättre rådgivning och stöd till turistföretag

Förslag till åtgärder

En förutsättning för att utveckla hållbar naturturism är att området naturturism definieras och att mätbara indikatorer utvecklas. Det krävs också en samordning av resurser och samverkan mellan många aktörer (offentliga och privata såväl nationellt som regionalt och lokalt).

1. Utveckla ett system för att säkerställa kvalitet och hållbarhet inom området naturturism. Systemet berör både företag och destinationer. (Naturens bästa kan ses som det goda exemplet.)

2. Satsa på att stärka entreprenörskapet inom naturturism för både befintliga och nya företag och företagare. En fråga som behöver konkretiseras och utvecklas.
3. Se över lagar och regler samt tillämpningen av regler inom bland annat följande områden:
 - Momslagstiftningen (ser olika ut för olika aktiviteter, miljöpåverkan skulle kunna få fördel för lägre moms)
 - Resegarantilagen.
 - Lagar och regler kring livsmedel och livsmedels-hantering.
 - Naturreservaten: Från skötselplaner till hållbarhetsplaner.

En helhetssyn på landskapets värden – fungerar det i praktiken

Moderator: Eva Walden Selin, Riksantikvarieämbetet
Inspirationsföreläsning: Anders Eydal, Fastighetsverket
Sekreterare: Bo Nilsson, Naturvårdsverket

Stat och kommun förvaltar genom områdesskydd eller ägande omfattande arealer mark med höga kultur-, natur-, sociala och ekonomiska värden. Den offentliga sektorns ansvar är fördelat på olika aktörer med olika uppdrag och verksamhetsmål. Workshopen fokuserade på möjligheterna att beakta friluftslivet inom de offentligt förvaltade områdena.

Eftersom friluftsförådrarna idag har låg status finns det utrymme för förbättring i planeringsprocesser, samverkan mellan olika aktörer och strategisk politisk styrning.

För att underlätta egna, privata initiativ till aktivt friluftsliv lyftes behovet av information om förutsättningar och möjligheter till friluftsliv fram som en avgörande faktor.

Inspirationsföreläsaren Anders Eydal, Statens fastighetsverket (SFV), lyfte fram några viktiga punkter:

- Tydlighet i ägarrollen och förvaltaransvaret.
- En aktiv roll i förvaltandet för att hitta nya former och samarbetspartners.
- Tillgängliggörande, gärna tematisering av besöksmål.
- Ny teknik och sociala medier.

Frågeställningar

Värdering och prioritering?

- Hur förenar vi olika intressen?
- Hur viktas vi olika värden mot varandra?
- Hur åstadkommer vi ett helhetsperspektiv på värdena?

Allmänhetens inflytande?

- Hur gör vi landskapet attraktivt och tillgängligt för alla?
- Hur kommunicerar vi med medborgarna?
- Hur uppnår vi lokal delaktighet?

Sammanfattning av diskussionen

Värdering och prioritering?

Planering för friluftsliv

- Statligt ägande gör en långsiktig planering möjlig. Här är upplevelsevärden (sociala, natur- och kulturmiljövärden) och samhällsekonomisk nytta viktiga perspektiv.
- Riksintressena för friluftsliv utgår från dåliga underlag. Dessa behöver uppdateras eftersom de är 25 år gamla.
- Exempel på planering där allmänhetens kunskaper finns med är Rösjökilen, Täby kommun, där webbaserat kartunderlag används för att visa på värden och nå ut till allmänheten.
- Försvarets intressen, som ofta är intressanta i sammanhanget, är inte förenliga med en utveckling av friluftslivet. Finns det möjlighet att omvärdera försvarets områden med hänsyn till allmänhetens tillgång till friluftslivsområden?

Friluftslivets värden

- De sociala värdena kommer ofta i skymundan för exempelvis biologiska värden. Här finns skillnader mellan privat och offentligt ägande. En utveckling av friluftslivet är viktigt ur ett hälsoperspektiv.
- Nyckeltal för att jämföra krasst ekonomiska värden och "mjuka" värden som friluftslivet behövs.
- Svårt att prioritera och hantera önskemål om utveckling och exploatering av friluftsliv i reservat. Vilka ansökningar ska beviljas. Ett område där fler värden beaktas har större förutsättningar stå emot en exploatering.

Helhetssyn på friluftslivet

- Nationella mål behövs för friluftslivet sociala och kulturmiljövärden, inte bara biologiska värden.
- Ett sektorövergripande arbete är viktigt för att se sammanhanget. Viktigt att centrala myndigheter Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Boverket har en gemensam strategi hur landskapsfrågan ska hanteras på regional och kommunal nivå.
- En tydligare helhetssyn inom myndigheter och förvaltare efterlystes.
- För de olika aktörerna är det viktigt att hitta "sin" roll i sammanhanget och vid samarbete med olika aktörer, exempelvis länsstyrelsernas förvaltande av natur- och kulturresevat. Viktigt att se de olika nivåerna, vad som kan och ska göras nationellt, regionalt och kommunalt.
- För att få en bra helhet där olika intressen beaktas är en bra dialog mellan de olika aktörerna viktig. Se helheten som en tillgång där natur-, kultur- och sociala värden samsas.

Allmänhetens inflytande?

De offentliga aktörernas roll

Tydliga uppdrag till offentliga aktörer att beakta friluftslivsfrågorna i verksamheten efterlyses. Inom staten kan styrningen ske relativt enkelt till skillnad från styrning inom det kommunala ansvarsområdet. Politiska drivkrafter behövs.

Planering för inflytande

- Det offentliga arbetar med olika plandokument där friluftslivsfrågor kan ingå. Utformningen och ambitionsnivåerna för dessa dokument borde rimligen kunna samordnas bättre.
- Participatory planning är ett dyrt men bra sätt att planera. Skogsbruk lyfts som ett exempel.
- Förankringsarbete tar tid. Det är därför viktigt med strategier var man ska lägga dessa resurser. Tillgänglighetsklassningar av naturresevat kan vara en metod.

- Angreppssätten i planering skiljer mellan olika kommuner. Gör först och ta konsekvenserna sedan eller dialog och sedan åtgärd.
- Plandokumentet som finns i kommunerna kan användas mycket mer strategiskt för friluftslivet än vad som görs idag. Samrådsprocesser, brukarenkäter och beaktande av annan exploatering som strand-skydd och vindkraft är viktiga instrument.
- Bra studier som visar på korrelation mellan god tillgång till närnatur och hälsa finns.

Information till och från allmänheten

- Intresset för inflytande från allmänheten på offentligt förvaltade områden borde vara stort. Finns det instruktioner hur allmänhetens synpunkter ska beaktas?
- För att kunna få in synpunkter från allmänheten är det viktigt att först lämna information som allmänheten kan reagera på istället för att invänta synpunkter på sådant som allmänheten sannolikt inte känner till. Information till allmänheten ger information från allmänheten.
- Webbaserad information om värdefulla friluftslivsområden ökar möjligheterna för friluftslivet.
- De stiftelser som förvaltar reservat med mera upplever att det finns en bra koppling till allmänheten.

Kommuner

Försäljning av mark med höga friluftsvärden i storstadsregionerna kan vara svårhanterligt för kommunerna. Kommunerna saknar ofta ekonomiska resurser att bevara dessa attraktiva områden för friluftslivet. Här exemplifierades problemen med försäljning av mark ägd av Stockholms stad.

Hur ska politiker förstå vilka värden som påverkas genom infrastrukturell planering? Friskvårdsaspekten är viktig.

Förslag till åtgärder

1. Lämna tydligare instruktioner och uppdrag till offentliga myndigheter och bolag med krav att beakta friluftslivsfrågorna.
2. Tydligare krav på att friluftslivsfrågor hanteras i planeringsprocesser på lokal, regional och kommunal nivå.
3. Att en samlad informationsportal på webben för friluftsliv tas fram.

Friluftsliv och naturturism kräver kompetens

Moderator: Johan Arnegård, Stockholms universitet och företaget Momentum Adventure

Inspirationsföreläsare: Lars Edvinsson, Älvdalens utbildningscentrum

Gott exempel: Bo Sköld, Friluftsrämjandet

Sekreterare: Ankie Malmfors, Naturvårdsverket

Friluftslivet efterfrågar många typer av kompetens. Det kan handla om kompetens att på egen hand vara ute i naturen, kompetens för entreprenörer att ta hand om friluftsgupper både ideellt och kommersiellt, att som offentlig aktör planera för friluftsliv och kompetens hos lärare i skolan. De olika typerna av kompetens har olika krav.

Lars Edvinsson lärare vid Älvdalens Utbildningscentrum, berättade om Älvdalens yrkeshögskoleutbildningar till Natur- och friluftsentreprenör samt till Fjäll- och äventyrsledare. Rättesnöret är *Upplev din utbildning*. Eleverna ska behärska många typer av kunskaper: kunskap om redskapen, naturen, säkerhet och sjukvård. De får dessutom en inblick i mångkulturell naturturism för att kunna ta ut nya svenskar och inter-

nationella turister i naturen.

Bo Sköld, generalsekreterare Friluftsrämjandet, berättade att idag finns det 10 000 ledare inom skogsmulleverksamheten och kraven ökar på ledarna.

Det finns en tydlig vision att gå från pekpinna till utmaningar, en spännande utveckling som kräver kompetens (och pengar). Friluftslivet rör sig på allt fler arenor: miljö, hälsa, utbildning/skolor, upplevelser och internationellt. Det finns en efterfrågan på kompetens och friluftsfärdigheter. Frågan är hur man paketerar och säljer detta.

Arbetsmarknaden kräver i första hand en glad, arbetsvillig och positiv personal. I andra hand kompetens. Svårt få branschen att enas om vilken kunskap som krävs.

Sammanfattning av diskussionen

Friluftsliv finns med i grundskolans kursplaner. Skolans uppgift är att ge en bra bas så att barnen känner sig trygga i naturen. Schemasatta timmar för idrott och friluftsliv finns. Det är svårare med friluftsdagar, dessa får varje skola bestämma över själva. Det är en resursfråga, men väl så viktig. Ett sätt är att styra utevistelser lagmässigt som i Kina. Ett annat alternativ är att stödja friluftssektorn.

Naturskolorna är ett komplement till skolverksamheten idag. Det har diskuterats att certifiera naturskolorna. Idag är det svårt att säga vad en naturskola är och vad deltagarna får.

För att den kommersiella verksamheten ska fungera är kvalitetsstandard grunden. Sverige måste samordna sig när det gäller kompetenscertifiering. (se exempelvis EQFOA – European Qualifications Framework for Outdoor Animators, www.easesport.org/art.php?id=7118).

För att skapa en kvalitetsstandard krävs myndighetsstöd och reglering/översyn. Det är viktigt att identifiera vilken myndighet som har ansvar för vilka kompetensområden. Två exempel:

- Sjöfartsverkets reglering av forsränningen och kompetenskravet på forsränningsguider.
- Konsumentverkets beslut om allmänna råd, när det gäller tillämpning av bestämmelsen om säkra varor och tjänster, produktsäkerhetslagen.

Varför friluftsliv? Förutsättningar och brister.

Idag idkar de flesta friluftsliv utan att engagera sig i någon friluftorganisation. Istället strävar många efter en egen upplevelse. 80 procent upplever lugn och harmoni i naturen visar ny forskningsrön.

Det är också många som inte kommer ut i naturen. Det börjar komma en generation av föräldrar som inte har grundkunskaper i uteliv och det leder till att färre barn kommer ut i naturen. Allt färre är idag mentalt inriktade på att gå ut i naturen. Det finns också en tendens till objektivering av naturen, man använder naturen som arena men kan likaväl idka friluftslivet inomhus.

Vad kan då göras?

- Kommunekologer har biologisk kunskap, men måste inse att friluftslivet är viktigt.
- Samhällsplanering lägger grunden för utevistelser. Satsa på att utbilda planerarna.
- Lägg inte skolor i centrum.
- Många tycker det är roligt att vara ute, men har svårt tillämpa friluftsliv.
- Man är dålig på att paketera och sälja upplevelsevärden. Visa vad man kan göra i naturen.
- Marknadsföring av naturen som arena, inte pek-fingrar.

Förslag på åtgärder

1. Hur lägga fram behov kring kompetens så politiker förstår de ska satsa på?

- Den betydelse människor själva tillmäter friluftslivet, det demokratiska trycket, visar att detta är en mycket viktig faktor i samhället.
- Marknadsföring av friluftslivet, inte pekfinger.
- Möjlighet till entreprenörskap.
- Paketera för att sälja, visa vad man kan göra i naturen.

2. Kompetens behövs på tre nivåer

- *Ideella organisationer*; ge resurser för att klara av verksamheten.

- *Kommersiell verksamhet*; Sverige måste samordna sig när det gäller kompetenscertifiering. Det är viktigt att identifiera vilken myndighet som har ansvar för vilka kompetensområden.

- *Offentlig sektor*; kompetens kring strategi och politiska beslut. Samordnad utbildningsansats från Naturvårdsverket.

3. Naturkontakt, alla ska ha rätt till naturskola – friluftsliv utan krav på tävling

Naturvägledare – en växande yrkeskår

Moderator: Eva Sandberg, Centrum för Naturvägledning
Inspirationsföreläsare: Mette Åskov Knudsen och Poul Hjulmann Seidler, Köpenhamns Universitet
Sekreterare: Elisabet Perming, Naturvårdsverket

I Danmark jobbar de mycket med naturvägledning och som inspiration berättade Mette Aaskov Knudsen och Poul Hjulmann Seidler från Köpenhamns Universitet om det "danska framgångsreceptet".

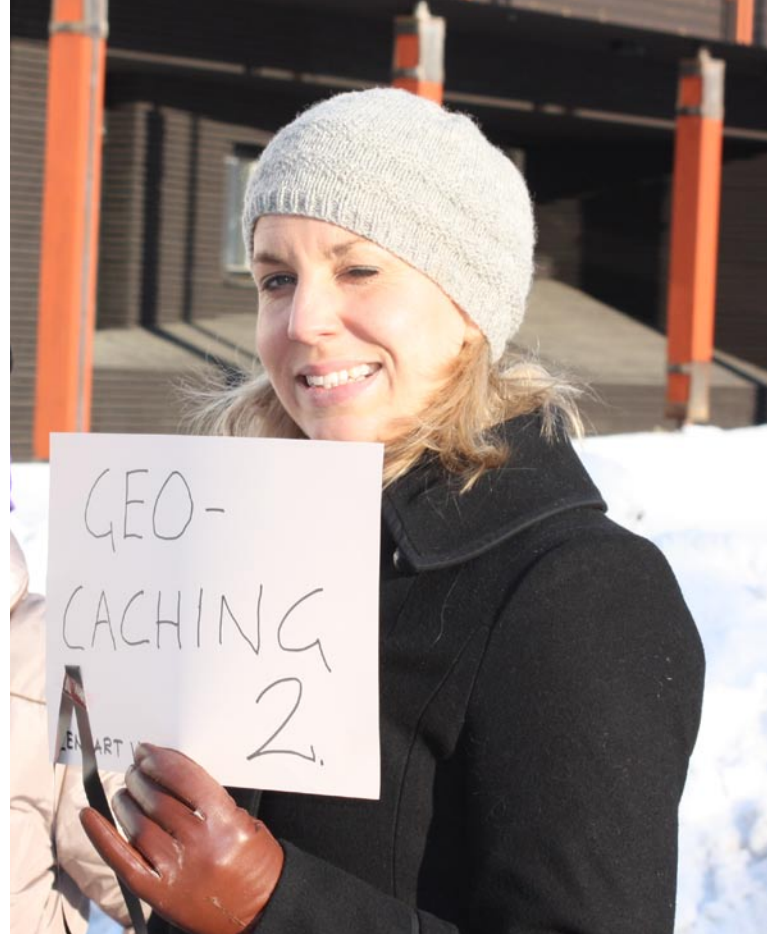
Här är några av deras förslag till åtgärder:

- Bra kontakt med beslutsfattarna behövs.
- Förståelse för de som ska utföra det tekniska arbetet (kommunen), arbeta på tvärs.
- Naturvägledarna ska vara mycket synliga lokalt – "lokal stolthet".
- Marknadsföring.
- Förmedla på flera olika sätt (aktiviteter, rollspel med mera).
- Använd naturen som rum för inläring.
- Förmedla så hela kroppen involveras.
- Naturvägledare för barn (skolklasser, dagis, fritids med mera).
- Kurser för lärare och pedagoger.
- Lokala nätverk och utvecklingsprojekt.
- Inbjud till deltagande i naturskötsel.
- Om naturen i radio och TV.

Frågeställningar

- Hur bygger vi en stabil yrkeskår av naturvägledare i Sverige?
- Hur kan man höja statusen på naturvägledning och göra den till en naturlig del av landets fritidsturism och kulturutbud?
- Hur underlättar vi för naturturismföretagare att bygga hållbara verksamheter?
- Vilka konkreta satsningar krävs för att få mer och "vassare" naturvägledning i Sverige?

Under diskussionerna i workshopen betonade deltagarna de goda effekterna av lärande i naturen och vikten av att naturvägledarna i Sverige synliggörs.

Förslag till åtgärder

1. Synliggör naturvägledningens potential nationellt och lokalt:

- Bidra till hållbar utveckling och miljöengagemang.
- Öka kunskap om förhållandet mellan människa och natur.
- Stärka demokratin, lokalt och nationellt.
- Som del i naturvården.
- För hälsa och välbefinnande.
- Som del i landsbygdsutveckling.
- För att skapa nya arbetstillfällen.
- Som resurs i skolan med mera.

2. Skapa/stärk en yrkeskår av naturvägledare genom resurser till:

- Mötesplatser.
- Nationell certifiering av naturguider.
- Utbildning av naturvägledare (grundutbildning och fortbildning).
- Riktat stöd till entreprenörer.
- Tydliga spelregler mellan offentligt, ideellt och kommersiellt.

3. Satsa på naturvägledning inom den offentliga sektorn genom till exempel:

- Långsiktig finansiering av naturskolor/naturcentra.
- Satsning på utomhuspedagogik/naturvägledning i skolan genom styrning av läroplaner och lärarutbildning.
- Ökat stöd till nationell samordning, genom Centrum för naturvägledning.

Friluftsliv ger hälsa och miljöengagemang

Moderator: Annica Idestrom, Naturvårdsverket

Inspirationsföreläsare: Fredrika Mårtensson, Sveriges Lantbruksuniversitet och Margareta Söderström, Köpenhamns Universitet

Sekreterare: Ingvar Jundén, Naturvårdsverket

Workshopen betonade vikten av utevistelse för att barn ska växa upp med god hälsa och bli motiverade till fortsatt friluftsliv och utevistelse. I de inledande presentationerna betonades bland annat medicinska aspekter som att utevistelse minskar risken för toxisk stress.

I både inledande presentationer och gruppdiskussioner kom åsikter fram angående betydelsen av natur nära bostad, förskola och skola. Frågor rörande risk, rädsla och säkerhet i utevistelse diskuterades också. "Vi måste låta barnen vara ute."

Ansvar för en positiv utveckling lades i en kedja från riksdag ner till föräldrarna.

Frågeställningar

- Hur kan vi stimulera, bevara och utveckla förutsättningar för hälsofrämjande utevistelser och naturkontakt i barns vardag?
- Vem/vilka ansvarar?

Fredrika Mårtensson ställde frågan om vilken naturkontakt barn har.

Om man ser naturkontakt i ett livslångt perspektiv startar den vuxnes friluftsliv redan i barndomen. Positiva miljöminnen ger en grund för fortsatt utevistelse. Vuxna har en viktig roll som vägvisare för barnen.

Några områden som berördes:

- Naturkontakt i förskolan.
 - Tradition och pedagogiken finns men hur säkras utemiljöns existens?
- Naturkontakt i skolan.
 - Säkra rastlängden.
 - Mer friluftsliv och utomhuspedagogik.
 - Natur i omgivningen ger mer varierad lek.
- Naturkontakt i bostadsområdet.
 - Det behövs statushöjande åtgärder i utemiljön.
 - Privatisering av bostäder innebär ofta lägre rörelsefrihet och mer hårdgjorda områden.
- Naturkontakt i den offentliga miljön.
 - Brukarkonflikter.
- Mindre orter och landsbygd.
 - Trafikbarriärer innebär låg rörelsefrihet.
 - Otillgängliga odlingslandskap.

- Hälsofrämjande utomhussituationer
 - Ger fascination för naturen.
 - Utomhus som situation ger speciella förutsättningar.

Det gäller att säkerställa den attraktiva utomhusmiljön för att ge förutsättningar för lekens dynamik.

Går det att få nya vägar för naturkontakt?

Det som händer utanför en kropp avspeglas i sjukdomsutvecklingen

Margareta Söderström pratade om att den medicinska vetenskapen behöver ny kunskap som överbryggar dualism mellan naturvetenskap och till exempel humaniora.

Stress kan graderas till exempel; positiv stress, uthärdlig stress, toxisk stress. Risk för att bli sjuk av toxisk stress ökar när vi "får för lite av det som när och för mycket av det som tär". Naturmöten är ett sätt att buffra mekanismer som skyddar mot stress.

Det finns många utomhussituationer som är hälsofrämjande. Det handlar till exempel om fysisk aktivitet, att ljus ger bra sömn, att solljus ger D-vitamin, grönområden är skydd mot farlig UV-strålning.

Margareta menar att naturen samspelar med den biologiska kroppen. Hon tycker inte att man ska ge friluftsliv på recept. Då gör man friluftslivet till en medicin.

Flera av deltagarna i workshopen sa emot Margareta Söderström när det gäller att inte ge friluftsliv på recept.

Sammanfattning av diskussionen

Naturkontakt är avstressande, fönster åt parken ger hälsa, ljus har betydelse, man mår bättre utomhus.

Hur kan vi stimulera, bevara och utveckla förutsättningar för barns friluftsliv?

- Stadsplanerare har ansvar för att naturkontakten upprätthålls. Det är viktigt med anordnade leder/stigar.
- Det gäller att värdesätta uterummet!
- I Örnsköldsvik har alla skolklasser ett "eget uterum."

- Tyresö naturskola samlar in uppgifter om vilka naturområden som används av skolklasser för att sedan vara ett "GIS- skikt" i kommunens planering.
- Skogsdungar blir ofta offer för förtätning.
- Titta på alla åldrar inte bara de små barnen. Viktigt att det finns grönytor/natur nära. Arbete med skolgårdar, enklare med hårdgjorda ytor.
- Det är en kedja med ansvar från riksdag till föräldrar.
- Bra med pedagogik utomhus, pedagogernas kunskap viktig.
- Hur når man nya svenskar? God erfarenhet av att göra det genom SFI. Så blir det samtidigt naturligt och konkret med språkundervisningen.
- Ha stråk som gör att man kan gå långt utan bilar.
- Ifrågasätt att bygga in allt!
- Enkel och bostadsnära miljö.
- Rädsla vs risk; Utomhusmiljöer som ska gagna barns utveckling behöver vara oordnade och kräver risktagande. Om allt är för tillrättalagt och rädslor styr utvecklingen kommer detta att påverka framtidens friluftsliv för barn. Osäkerhet ökar bland pedagoger, de har själva inte varit ute som barn och ska nu ta ut barngrupper, blind leder blind!
- Bevara vardagliga bra uterum nära bostaden

Vem/vilka ansvarar?

- Förskola/skola.
- Föräldrar, inte bara barnen.
- Stadsplanerare/ arkitekter.
- Ställ krav på föräldrar som i sin tur ställer krav på skolan!

- Motstridiga intressen; många aktörer jobbar parallellt, någon måste lyfta fram frågorna.
- Behov av samverkan och kommunikation på regional och kommunal nivå.
- Samhället kan ta ansvar i och med att det ändå är lönsamt i längden för samhället.

Sammanfattande slutdiskussion

- I kommunen finns motstridiga intressen, ingen har övergripande ansvar.
- Det finns två vågskålar – rädsla för att ingen skadar sig kontra utevistelse som ger stimulans.
- Nya lärare har inte varit ute mycket i naturen.
- Våga vara ute i naturen på ett sätt som inte begränsas av de vuxnas rädsla!
- Vuxna skapar tillrättalagd natur vilket inte befrämjar barnens kreativitet.

Förslag till åtgärder

1. Stimulera barn/unga till friluftsliv och naturvistelse genom bättre, mer ändamålsenlig samhällsplanering där kommunerna har ett särskilt ansvar för tillgänglighet och bevarande av grönytor.
2. Verka för mer friluftsliv i förskola/skola och ökad kompetens bland pedagogerna.
3. Tydliggör ansvar och roller för arbetet med naturvistelse och friluftsliv på alla nivåer i samhället – från lokal till riksnivå.

Naturen – en arena för integration

Moderator: Maria Sundbom Ressaissi, Ungdomsstyrelsen
Inspirationsföreläsare: Maria Johansson, Svenska Scoutrådet

Sekreterare: Marianna Örberg, Ungdomsstyrelsen

Friluftslivet ser olika ut för olika etniska grupper. Det är inte så att det svenska friluftslivet är bäst. Hur ska arbetet byggas för att olika etniska grupperingar ska komma ut i naturen? Någon sa att det "funkar om man gör rätt saker". Friluftslivet/ föreningslivet måste fråga dem vad de vill göra.

Stoppa projekthysterin! Det är till ordinarie verksamhet som verksamheterna/organisationerna behöver resurser.

Det var viktigt att definiera vad vi menade med integration. Ungdomsstyrelsen som höll i workshopen klargjorde att de menar "allas delaktighet på lika villkor".

Skolan är viktig när det gäller att få "nya svenskar" att återkomma till föreningslivet, så det inte bara stannar vid ett projekt.

Frågeställningar

- Hur formar man en ledarskapsutveckling som ger alla ledare likartade förutsättningar utifrån ett mångfaldsperspektiv?
- Hur ger vi föräldrar med utländsk härkomst en referensram som gör att de får en tillit till organisationer som arbetar med friluftslivet? Och som dessutom ger dem en positiv uppfattning av naturen och en förståelse för folkrörelsetanken?

Dessa frågeställningar besvarades delvis av Maria Johansson själv och diskuterades inte särskilt under workshopen. Andra frågor kom att dominera, se nedan.

Sammanfattning av diskussionen

Begreppet naturen

Bikupa bland deltagarna kring frågorna:

- Vad är natur för dig?
- Vad gör du när du befinner dig i natur?
- Vad har den för betydelse i ditt liv?

Här följde en högljudd "kakafoni" av röster med allt ifrån egna barndomsminnen till egna barns upplevelser med föräldrar och andra vuxna. Det var otvetydigt att alla var mycket engagerade. Det var förstås därför de valt denna workshop!

Begreppet integration

Maria Sundbom Ressaissi lyfte fram några exempel och gjorde några reflektioner:

- Friluftsdag i skolan – orientering. Deniz hade fått med sig en glasflaska med läsk hemifrån. Och Amina hade finskor med klack! Högst olämpligt! Hur fungerar dessa föräldrar? Förstod de inte instruktionerna – ta på lämpliga kläder? Det säger ju sig självt – glas i skogen – det kan ju gå sönder. Eller friluftsdag med skridskor – den som inte har, får promenera som vanligt.
- En dag i skidbacken: Men å så roligt – en grupp med iranier dyker upp bland alla svenskar med toppluva. Tänk att de tagit till sig våra traditioner och lärt sig åka skidor! I liftkön får jag veta att de växte upp med bergen omkring sig och att slalom var ett stort nöje i hemlandet. Jaså – inte öken?
- En artikel om dagläger för familjer i förorten – buss och båttur ut till skärgårdsön med kanoter och klippbad. Mammor som blir bjudna på lunch och bara kan leka med barnen. En mamma säger – jag visste inte att detta fanns – här i Stockholm!? Varför har ni svenskar dolt denna skatt för oss?

Måste man älska naturen om man är svensk? Vad betyder granskog för någon från Medelhavet? Är det möjligt att hitta ett förhållningssätt som är medvetet om, accepterar och *intresserar sig för* såväl likheter som olikheter och som inkluderar utan att samtidigt exkludera i "vi" och "dem"?

Deltagarna diskuterade därefter *ingående* vad man menar med integration – vad detta begrepp står för.

Projektet Äventyret

Projekt Äventyret drogs igång av Svenska Scoutrådet för att öka antalet medlemmar dels genom att bredda rekryteringen till att omfatta fler ungdomar ur invandrargruppen dels genom att rekrytera vuxna invandrare som kan vara ledare. Projektet har varit framgångsrikt, inte minst tack vare att man lyckats rekrytera vuxna ledare med invandrarbakgrund.

Reflektioner av Maria Johansson, Svenska Scoutrådet från projektet:

- "Det är bra att ha olika kunnigt folk, alltså en blandning av erfarenheter, yrken och nationaliteter".
- "Många av barnen som var med på lägret skulle inte ha så många andra möjligheter att komma ut en vecka och möta vettiga unga vuxna ledare".

Kommunikation och information

Reflektioner från workshopsdeltagarna:

- Förändra kommunikationen från Naturvårdsverket och Miljödepartementet till att gälla "Naturen som möjlighetens arena" i stället för pekpinnar.

- Var noga med att utvärdera genomförda projekt innan man går vidare och inbjuder till fler.
- Hitta nya former för att stärka ideella organisationer som vill jobba med mångfaldsarbete.

Förslag till åtgärder

1. Avsätt mer resurser till skola och föreningsliv för arbete med integrationsaktiviteter.
 - Inför naturen som obligatoriskt inslag i grundskola, SFI och kommunens ansvar för ungdomar 16–24 år.
 - Höj kompetensen hos skolans personal kring allas delaktighet på lika villkor (integration).
 - Ge organisationsbidrag (långsiktigt) i stället för projektbidrag (kortsiktigt) till organisationer som vill jobba med naturen som en arena för integration.
2. Genomför en kartläggning av vad som är framgångsfaktorer för ett lyckat projekt/arbete kring allas delaktighet.
3. Utforma en överenskommelse mellan regeringen, idéburna organisationer och SKL på friluftsområdet med åtgärder som syftar till allas delaktighet på lika villkor. Här hänvisas till Överenskommelse – IJ2009/60/UF – inom integrationsområdet.

Grönområdets betydelse för hälsa

Moderator: Annika Åhnberg, konsult, tidigare jordbruksminister

Inspirationsföreläsare: Patrik Grahn, Sveriges Lantbruksuniversitet

Sekreterare: Malin Wikander, Folkhälsoinstitutet

Det råder stor enighet om att grönområden har stor betydelse för hälsan. Det gäller såväl inom förskolepedagogik som inom äldreomsorg och rehabilitering. Forskning visar att de som har tillgång till grönområden lever längre och att detta samband är extra tydligt när det gäller socioekonomiskt svaga grupper.

Naturen främjar fysisk aktivitet och ökar den motoriska förmågan hos barn. Studier visar att barn som har tillgång till natur i närmiljön rör sig 20 procent mer. Träd och buskar ger också ett viktigt skydd mot skadlig solstrålning.

En studie gjord på ett äldreboende visar att frisk luft, fysisk aktivitet och solljus hjälper till vid återhämtning. Förmågan att fokusera förbättras i högre grad efter att undersökningspersonerna fått vila i utemiljön jämfört med vila inomhus.

Ju äldre och sjukare man är desto viktigare är det att vara ute. I naturen behöver man inte sortera, besluta eller stänga ute intryck som man behöver i byggda miljöer. Det finns många forskningsresultat som belägger detta.

Frågeställningar

- Hur skapar vi användbara och lockande grönområden för fler?
- Hur lyfter vi folkhälsoperspektivet i grönpLANERINGEN?
- Hur ökar vi medvetenheten hos beslutsfattare om grönområdets betydelse?

Diskussionen handlade i hög grad om hur olika beslutsfattare som politiker och statsplanerare ska bli medvetna om grönområdets positiva betydelse. En aspekt som togs upp var bristen på kanaler för att föra ut information om naturaktiviteter. Det är till exempel inte självklart att man kan använda befintliga kanaler, som att annonsera på bibliotek och andra kulturinstitutioner då friluftsliv inte anses ha med kultur att göra.

Det behövs samhällsekonomiska analyser för att kunna värdera nyttan av grönområden och dess betydelse för hälsan jämfört med andra verksamheter i samhället. Vad är det värt att barn får ökad koncentrationsförmåga och bättre motorik, att äldre får högre livskvalitet och återhämtar sig lättare efter ansträngning och sjukdomar? Det finns forskning som visar på grönområdets betydelse för hälsan, men det behövs mer underlag för att kunna göra samhällsekonomiska värderingar.

Tillgänglighet är ett måste då grönområdets betydelse för de med sämst ekonomi är störst. Om man förstår att detta har en långsiktig betydelse kan man också planera långsiktigt.

Förslag till åtgärder

1. Sprida kunskap och goda exempel om grönområdets betydelse för hälsan.
2. Visa på grönområdets betydelse genom forskning, mätningar och samhällsekonomiska analyser.
3. Erbjud kunskap till politiker och tjänstemän om betydelsen av grönområden för folkhälsan.
4. Återinföra normer för planering, till exempel att det inte ska vara mer än 300 meter till ett grönområde. Detta skulle gynna grupper som inte kan ta sig längre sträckor.
5. Grönområden måste varieras och innehålla både vilda och målgruppsanpassade områden.

Framtidens friluftsliv och naturturism

Moderator: Peter Fredman, Mittuniversitetet, Friluftsliv i förändring

Inspirationsföreläsare: Johanna Danielsson, Kairos Future

Gott exempel: Yvonne Aronoft, STF

Sekreterare: Anders Mossing, Friluftsliv i förändring

I workshopen kom fram att samverkan mellan myndigheter, företag och organisationer är viktig för att möta ett föränderligt friluftsliv. Offentliga aktörer har en viktig roll att skapa goda förutsättningar för friluftsliv. Andra förslag på åtgärder regeringen bör överväga är ökad information, även genom nya medier, om naturområden, öka tillgängligheten, uppgradera värdet av tätortsnära natur, verka för friluftsliv i lärarutbildningar, samt långsiktigt stötta och ge goda förutsättningar för såväl ideella som kommersiella aktörer.

Frågeställningar

- Vilka aktiviteter kommer att bli populära i framtidens friluftsliv och naturturism?
- Hur ser framtidens friluftsliv ut?
- Hur ser organiseringen ut av framtidens friluftsliv?
- Vem i samhällsstrukturen ansvarar för framtidens friluftsliv och naturturism?

Sammanfattning av diskussionen

Vilka aktiviteter kommer att bli populära i framtiden friluftsliv och naturturism?

- Aktiviteterna inom friluftslivet kan komma att ändras. I diskussionen nämns särskilt sportifiering av friluftslivet, familjeinriktade aktiviteter, rollspel i naturen och att smalare, nischade aktiviteter i högre grad kommer att locka utövare.
- Teknik- och prylintresset ökar och kan ge upphov till nya aktiviteter (ex geocaching). Det kan också bidra till att friluftsliv på Internet får en allt viktigare roll som kunskapsspridare, mötesplats och marknadsplats.

- Behovet av ett enklare friluftsliv kommer att öka, som kontrast till den stressade och komplexa vardagen. Mindfulness, friluftslivet som ett verktyg för att skapa harmoni, utveckla personligheten och minska stress, bedöms bli viktigare.
- Inomhusmiljöer för utövande av friluftsliv skapas i högre grad än nu.
- Friluftsliv ska vara actionfyllt, tidskompakt och häftigt, men gärna också hållbart.
- Natur och kultur i samverkan ökar i popularitet. Exempelvis i form av naturnära musikfestivaler.
- Förpackade aktiviteter blir vanligare. Detta ses inte som ett hinder för det fria friluftslivet.
- Tre viktiga aktörer utpekade som viktiga för det organiserade friluftslivet: ideella, kommersiella, offentliga.
- Ad hoc-grupper kommer i högre utsträckning att bildas, det vill säga grupper som utan formell organisation samlas för en aktivitet. Sociala medier på Internet blir viktigare när det gäller att samla likasinnade både för diskussion och aktivitet.

Vem i samhällsstrukturen ansvarar för framtidens friluftsliv och naturturism?

Hur ser framtidens friluftsliv ut?

- Urbana människor kommer att utgöra stor del av friluftslivet. Tillgång till bil kan bli en viktig faktor för tillgängligheten på grund av detta, naturen skjuts allt längre från städerna och är inte alltid lätt att nå med allmänna transporter. Det tätortsnära friluftslivet blir viktigare.
- Bristande kunskaper kan verka som ett hinder vilket kan hindra vissa grupper från att ta sig ut i friluftslivet, och påverka andra grupper, till exempel ovana utövare, så att de kommer ut i friluftslivet senare i livet.
- Betalningsviljan kommer att öka för deltagande i friluftslivaktiviteter vilket är en möjlighet för entreprenörer, samtidigt som det finns risk för uteslutning av den som inte har råd.
- Social tillhörighet bedöms vara en viktig faktor. Mindre bemedlade grupper i samhället kan uppleva brist på utrustning som ett hinder. Nysvenskar blir en allt större grupp i det svenska samhället. Hur framtidens friluftsliv utövar ser ut kan bero mycket på i vilken grad man kan locka denna grupp att delta.
- Kraven på ett bekvämare friluftsliv ökar. Exempelvis önskar man i högre grad god mat och eget rum med dusch och toalett istället för frystorkat och tält.

Hur ser organiseringen ut av framtidens friluftsliv?

- Kunskapsbrist ger behov av ett mer organiserat friluftsliv, till exempel kan behovet av naturvägledare öka och ge förutsättningar för en yrkeskår. Detta gör också att behovet av certifiering av ledare ökar. Många aktiviteter kräver hög kompetens hos ledaren för att undvika faror.
- Paketering av upplevelsen ökar för att möta kunskapsbristen. Detta bör ses som ett viktigt komplement för det fria friluftslivet.

- Samverkan mellan myndigheter, ideella organisationer, entreprenörer och markägare är mycket viktigt.
- Tydliggör offentliga verksamheters ansvarsområden. Underlätta samverkan på alla nivåer (stat, län, kommun) och mellan olika offentliga verksamheter. Tydligt uppdrag och resursfördelning underlättar samverkan.
- Statliga verk ska ha i uppdrag att gynna friluftslivet. Detta ska inte bara gälla de verk som uppenbart har beröringspunkter med friluftslivet utan alla.
- Kommunernas roll viktig för det stadsnära friluftslivet. Det blir allt viktigare att få in friluftslivet i utvecklingsplaner och den ordinarie kommunala verksamheten,
- Skolorna ses som viktiga aktörer där man har möjlighet att nå alla unga oavsett social eller etnisk tillhörighet, varför man anser att friluftsliv i någon form bör finnas med i läroplanen. Skolor bör få pedagogiskt stöd och resurser för att implementera friluftslivet i skolan.
- En mångfald av entreprenörer och organisationer är viktig för friluftslivet. Myndigheter på olika nivåer har ansvar för att stödja och skapa förutsättningar för dessa.

Förslag till åtgärder

1. Samverkan mellan myndigheter, företag och organisationer är viktig för att möta ett föränderligt friluftsliv. Tydliggör offentliga aktörers ansvarsområden.
2. Skapa goda förutsättningar och ett långsiktigt stöd för såväl ideella som kommersiella aktörer.
3. Öka tillgängligheten ur både ett socialt och fysiskt perspektiv. Uppgradera värdet av den tätortsnära naturen med den fysiska tillgängligheten i åtanke. Vidta åtgärder för att i högre grad få alla grupper i samhället engagerade i friluftslivet.

Dialog för friluftsliv

Moderator: Claes Svedlindh, Länsstyrelsen i Östergötland
Goda exempel: Eva Tronarp, Region Skåne och Malin Björk, Örebro kommun
Sekreterare: Ankie Malmfors, Naturvårdsverket

Claes Svedlindh, inledde med att betona friluftslivets stora potential och en bred anslutning till många samhällssektorer. Kopplingen till hälsa, skola, omsorg samt turism och regional utveckling innebär stora möjligheter. Samtidigt är det ett bekymmer – inte minst när det gäller organisationen av den offentliga verksamheten på regional och kommunal nivå. Friluftslivet kan vara en viktig hängränna, men det är tyvärr få delar av organisationerna som ser det som sin kärnverksamhet.

Därför är det viktigt att både skapa en tydlighet i ansvar och roller på olika nivåer och att på alla sätt stimulera till samverkan mellan aktörer i arbetet. På nationell nivå är Naturvårdsverket utsedd som den ansvariga myndigheten för att samordna friluftslivsfrågorna. Det finns dock ett stort antal andra nationella myndigheter som har en viktig roll kopplad till friluftslivets utveckling och Naturvårdsverket har en viktig roll att samordna till exempel de statliga myndigheterna genom bland annat årliga avstämningsmöten. Genom att årligen arrangera en Tankesmedja för friluftsliv vill man också stimulera kommuner, organisationer och företag att arbeta för ett gott friluftsliv.

På regional nivå finns idag flera aktörer:

- Länsstyrelser med ett allmänt ansvar för friluftsliv som en del av naturvården samt ett ansvar att öka människors naturupplevelser i de skyddade områdena. Många länsstyrelser driver även naturum, guideverksamhet och liknande utvecklingsprojekt.
- Regionförbund med olika grader av ambitioner och insatser för friluftsliv. Flera förbund driver eller stödjer verksamhet i form av naturskolor och olika utvecklingsprojekt men kan också svara för underhåll av till exempel vandringsleder.
- Regionala naturvårds- och fritidsstiftelser (fem–sex olika) med olika utformning och ansvar men med en viktig roll i utvecklingen av friluftslivet där de finns.

På kommunal nivå ser det väldigt olika ut och de flesta kommuner har ingen tydlig organisatorisk del som ansvarar för friluftslivsfrågorna. Det ansvar för "rörligt friluftsliv" som tidigare fanns på till exempel kultur- och fritidsnämnderna är starkt reducerat i många kommuner. En del kommuner arbetar numera med friluftsliv som en del av naturvårdsarbetet. Vissa

kommuner är riktigt bra på ett heltäckande arbete med friluftsliv och satsningen på lokal naturvård (LONA) har betytt mycket för utvecklingen i ett stort antal kommuner.

Skånska landskap

Eva Tronarp, Region Skåne gav oss några exempel på hur stiftelsen Skånska landskap bedriver utomhuspedagogisk verksamhet. Där finns Skånes naturcentrum – Fulltofta, 20 strövområden samt Skåneleden med 100 mil vandringsled.

- *Skåneleden* har sedan 1998 haft vandringar för 56 500 barn.
- *Naturskolan Gladan*, Snogeholms strövområde tar även hjälp av yrkeskunnigt folk och har 1 600–1 800 besökare/år.
- Naturdagarna, med 33 000 besökare sedan starten 1998.
- Guldvalet är ett regionalt kultur- och naturprojekt. 30 000 barn och ungdomar per år involveras.
- Med natur- och kulturbussen kan man ta linjebussen direkt ut i naturen.

Tätortsnära natur- och kulturresevat med människan i fokus

Malin Björk, Örebro kommun presenterade Örebro kommuns satsning på Tätortsnära natur- och kulturresevat med människan i fokus.

Allt fler människor bor i tätorter och invånarna förväntar sig en bra livsmiljö med tillgång till parker eller andra grönområden – den attraktiva staden. Sambandet mellan en god natur- och kulturmiljö och folkhälsa är påtaglig.

I Örebro kommun finns ett program för skydda 1 000 hektar skogsmark för naturvård och ytterligare 2 000 hektar för rekreation. Avståndet från bostaden till ett grönområde bör inte vara mer än tio minuters

promenad eller vara längre bort än en km. Idag bor sju procent av alla örebroare inom en km från ett reservat. Med det nya förslaget för Örebros grönstruktur kommer 50 procent av örebroarna att bo inom en km från ett reservat. Ju närmare till ett grönområde – desto mer fysisk aktivitet.

Syftet är också att få en attraktivare stad, bättre hälsa, ren luft och rent vatten, ökad biologisk mångfald, rikare kulturmiljö och en förståelse för natur och lokal historia.

Folkhälsoinstitutets checklista

Folkhälsoinstitutet har tagit fram en *Checklista för inventering av grönområden utifrån folkhälsosynpunkt mot olika grupper*. Det handlar bland annat om:

- osynliga entréer,
- anpassning till personer med funktionsnedsättning,
- kojor överallt för barnen,
- locka nya grupper – attraktivitet (med hjälp av ideella organisationer).

Sammanfattning av diskussionen

Vad är framgångsfaktorer i kommunerna?

- I Örebro finns skötsellag som består av långtidsarbetslösa.
- På kommunal nivå krävs en infrastruktur för sophämtning och latrintömning. Det är också viktigt att från början klara ut framtida driftkostnader.
- En varudeklaration av naturreservaten behövs; klassning av reservat med information om handikappanpassning, promenadskor eller stövlar, eller annan information för att kunna hitta ut till ett naturreservat som fungerar för ens egna behov och förutsättningar.
- Marknadsföra LONA som en möjlig delfinansier.
- Örebro kommun bevisar att beslutsfattare och invånare kan enas inom olika sektorer och i mellan-kommunal samverkan.
- Öka tillgängligheten genom guideprogram.
- Släp in udda aktiviteter så att nya grupper upptäcker naturen.
- En god dialog inom kommunen men också med externa markägare samt allmänheten är viktig. I Örebro har man till exempel genomfört flera möten med allmänhet/brukare för diskussion om livskvalitet.
- Politiker gillar siffror, ge kopplingen mellan natur och hälsa.

Hur samarbeta över organisationsgränser?

Starta samarbetsprojekt mellan kommuner, länsstyrelser, regionförbund och stiftelser för att uppnå synergieffekter.

Samverkan behövs också för att bygga upp en fungerande infrastruktur: Koppla ihop förvaltning, skötsel, fysisk information och webbinformation mot naturturism, naturreservat och friluftsliv.

- Utse kommunala naturvägledare.
- Ta fram kommunala friluftsplaner – Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har en viktig roll att stödja och samordna kommunerna i arbetet.
- Länsstyrelserna har ett uppdrag att till 2011 ta fram regionala "värna-vårda-visa-program".
- www.vastsverige.com kopplas besöksvärda områden ihop med turistsidor och byggandet av hemsidan sker "underifrån".
- Goda exempel och utvärderingar behövs för att bland annat visa politiker.
- Sektorsövergripande samarbetsprojekt med landskapsperspektiv. Ett exempel som lyftes fram: – Skogsstyrelsen, länsstyrelser och kommuner arbetar med att återskapa Hjälmarelandskapet.
- Vid revidering av de nationella miljömålen är det viktigt att det finns konkreta etappmål med koppling till friluftslivet.
- Naturens år är en samverkan mellan ett 20-tal myndigheter och intresseorganisationer. www.naturensar.se

Behövs det rikstäckande principer för hur man ska samverka över kommun- och länsgränser?

Förslag till åtgärder

1. System för klassning av besöksvärda områden + samlad webbportal för dessa.
2. Utökat LONA för tillgänglighet och aktiviteter.
3. Kommunala naturvägledare som jobbar strategiskt.
4. Tio procent av sjukvårdsbudgeten till friluftsliv/naturvägledning.
5. Kommunala och regionala friluftsplaner tas fram.
6. Regionala värna-vårda-visa även med social inriktning.

Framtidens allemansrätt

Moderator: Annica Ideström, Naturvårdsverket

Inspirationsföreläsare: Klas Sandell, Karlstads Universitet och Friluftsliv i förändring

Sekreterare: Elisabet Perming och Annica Ideström, Naturvårdsverket

Frågeställningar

- Organiserad verksamhet
- Kommunikation
- Ansvar/Rollfördelning

Inspirationsföreläsaren Klas Sandell berättade om allemansrättens bakgrund och hur allemansrätten ser ut idag.

Allemansrätten finns inskriven i regeringsformen, i § 18 kap 2. Där står det skrivet att "Alla ska ha tillgång till allemansrätten". Utifrån denna skrivning fortsatte Klas Sandell med att ställa frågorna "Var ligger naturen?" och "Vad är det alla ska ha tillgång till?"

Han menade att allemansrätten är en mycket komplex fråga och att den inte helt enkelt kan besvaras eller ringas in. Genom sina beröringspunkter mot humanekologi, livskvalitet, miljöperspektiv, hållbar utveckling, platsidentitet och så vidare närmar sig allemansrätten existentiella frågor, både ur ett individperspektiv och ur ett samhällsperspektiv. Dessutom förändras förutsättningarna med tiden, med nya intressen och infallsvinklar. Allemansrätten kopplat till exempelvis naturvård,

landskapets utveckling och förändring, ekonomi och omgivande lagstiftning, gör allemansrätten till en angelägenhet för många, men på mycket olika sätt.

Klas Sandell presenterade också forskningsresultat kring allemansrättens betydelse. Dessa visar att 96 procent av befolkningen anser att allemansrätten är viktig att försvara och att en majoritet menar att den är betydelsefull för tillgängligheten till naturen. Han kunde också visa på undersökningar som visar att svenska folket dessutom har stor kunskap om vad allemansrätten innebär och vilka regler som gäller.

Klas Sandell diskuterade sedan vidare utifrån en indelning av naturbaserade aktiviteter på allemansrättslig grund i fyra olika delar:

- Organiserad och kommersiell (till exempel en betald guidad tur).
- Organiserad men inte kommersiell (till exempel utomhuspedagogik för barn).
- Inte organiserad (på platsen för aktiviteten) men.
- Kommersiell (till exempel uthyrning av kajaker som sen använder till exempel en lägerplats någonstans).
- Inte organiserad och inte kommersiell (till exempel familjer och enskilda i naturen).

Han menade att dessa områdens koppling till allemansrätten ser väldigt olika ut och man behöver fundera mera kring framför allt det nyttjande som är både som är både organiserat och kommersiellt och hur allemansrättens framtid bör se ut med tanke på såna aktiviteter. Sandell lyfte också några viktiga frågeställningar att ha i åtanke när det gäller "Framtidens allemansrätt":

- Allemansrätten bygger på att man kan läsa landskapet. Landskapet förändras ständigt och man måste kunna se i landskapet vad som är tillåtet och vad som är förbudet. Men hur förändras då det fysiska landskapet, "vad man har att läsa", och hur förändras de mentala landskapen, "läskunnigheten"?
- Allemansrätten måste aktivt upprätthållas av intresserade användare. Men hur förändras då friluftslivets ställning i samhället – antal nyttjare, vilka nyttjare, vilka platser man söker och för vilka aktiviteter?
- Allemansrätten lärs ut genom att "socialiseras in" i landskapet. Men hur förändras friluftslivets pedagogiska inramning, till exempel dess roll i familjer, skolor och föreningsliv?

Slutligen delade Klas Sandell med sig av ett antal reflektioner kring eventuell precisering och utveckling av den svenska allemansrätten som löd:

- Utred möjligheten att specificera allemansrättens kärna i lag.

- Utred möjligheterna/konsekvenserna av en tydlig avgränsning gentemot det nyttjande som är både kommersiellt och organiserat.
- Följ upp de nya instrumenten om *styrning genom anmälningsplikt*.
- Utred hur *markägarna*, i särskilt attraktiva områden kan, *göra sig kollektivt "näbara" och "förhandlingsbara"*.
- Förstärk kartans karaktär av "färskvara" (till exempel "bäst före datum" och mer GPS buren information).
- Inrätta en *allemansrättens ombudsman* (sakkunnig) som bevakar, dokumenterar och driver utvalda fall.

Sammanfattning av diskussionen

Organiserad verksamhet

Denna fråga måste få tillräcklig fokus.

- Var går gränsen mellan kommersiellt och icke-kommersiell nyttjande? Viktigt att utreda.
- Anordnare av organiserad verksamhet måste ha utbildning.
- Kommunen tar ett helhetsgrepp – gör "tillgänglighetsplaner".
- Naturturismen ökar, vi måste "skärpa upp" gråzonerna.

Kommunikation

- Allemansrätten bygger på kommunikation om företeelsen i sig.
- Vem har ansvar för utbildning?
- Alla som organiserar måste ha utbildning och i sin tur utbilda.
- Utbildning i skolan – Schemalagd Allemansrätt?

Ansvar/Rollfördelning

- Ansvaret får ej ligga på för "låg" nivå?
- Har Naturvårdsverket allt ansvar?
- Kommunerna borde ta ett större ansvar.
- Inrättande av en allemansrättsombudsman.
- Landsbygdsprogrammet från Jordbruksverket, fina möjlighet till pengabidrag.

Förslag till åtgärder

1. Utred möjligheter med och konsekvenser av en precisering av den organiserade och den kommersiella verksamheten, med avseende på allemansrätten.
2. Tillgänglighetsplanering av allemansrätten för platser med högt tryck.
3. Inför en sakkunnighetsfunktion både nationellt och regionalt/lokalt.
4. Identifiera och utveckla nya och kompletterande kommunikationsvägar.

Hur ska framtidens forskning se ut?

Moderator: Klas Sandell, forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring, Karlstads och Stockholms Universitet

Inspirationsföreläsare: Per Nilsson, Ungdomstyrelsen

Sekreterare: Anders Mossing, forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring, Mittuniversitetet

Friluftsliv, naturturism, utomhuspedagogik och social naturvård är breda, mångvetenskapliga och i stor utsträckning överlappande forskningsfält. Men samtidigt som upplevelselandskapets roll för folkhälsa, pedagogik, livskvalitet, miljöengagemang och regional utveckling pockar på allt större uppmärksamhet så har inte forskning och högre utbildning i friluftsliv (i vid bemärkelse) någon stark och självklar position i Sverige. Det gäller till exempel forskarutbildning, finansiering, professorer, kontinuitet och institutionella hemvister.

Friluftslivet i Sverige har i huvudsak haft en icke-akademisk utbildningsförankring och varit en praktisk kunskapstradition. Sessionens diskussion utmynnande i stor samstämmighet om behovet av att kraftigt lyfta fram mångvetenskaplig forskning om friluftsliv i termer av ansvar, finansiering, kunskapsvård, professorstjänster, nyrekrytering, praktisknära forskning med mera.

Frågeställningar

- Hur ska vi rekrytera och utbilda framtidens forskare inom friluftsliv och naturturism?
- Hur säkerställer vi – institutionellt och finansiellt – forskning kring friluftsliv och naturturism i framtiden?
- Vilken forskning bör prioriteras och hur garanteras kvalitet och integritet?
- Hur bör kopplingen till högre utbildning se ut?
- Vad är lämpliga avgränsningar, respektive kärnområden?

Klas Sandell, forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring, Karlstads och Stockholms Universitet presenterar ämnet för dagen och väcker deltagarnas uppmärksamhet på ett antal viktiga val man tvingas ta ställning till i diskussioner kring denna fråga. Alla valmöjligheter representerar fördelar och nackdelar som inte alltid är så uppenbara. Därför är diskussion om dessa mycket viktiga för att nå bästa tänkbara organisation kring den framtida forskningen. Följande exempel lyftes fram när det gäller strategiska val för framtida forskning om friluftsliv och naturbaserad turism:

- Friluftslivets fulla *bredd/avgränsningar* mot till exempel: turism, naturvård, miljö, pedagogik,

samhällsplanering?

- *Centrum/Nätverk/Centrumnod* plus flera profilerade nätverk?
- *Kontinuitet* och kompetensvård till exempel statistikinsamling, informationssökning och kontextualisering?
- *Disciplinär forskning/mång-tvåvetenskaplig forskning*?
- *Egna/riktade forskningsmedel/”öppna” finansierings-marknaden*?
- *Stark/svag koppling forskning/undervisning*?
- *Akademisk friluftslivundervisning som eget ämne/ som inslag i olika ämnen*?
- *Stark/svag koppling till praktiker* till exempel friluftspedagogik och landskapsförvaltning?
- *Styrning/frihet* i förhållande till till exempel: forskare, myndigheter, organisationer, naturvård, fritid, upp-levelseindustri?

Per Nilsson, Ungdomstyrelsen och Centrum för Idrottsforskning gav en översikt bild av nuläget och konstaterar att det nu finns förutsättningar för att skapa en livskraftig och uthållig forskning kring friluftslivet. Utmaningarna vi står inför, menar Per Nilsson är bland annat ett för starkt personberoende, spretig akademisk förankring vad gäller terminologi, avgränsningar och kopplingar mot andra akademier. Per Nilsson efterlyser bland annat:

- Forskning som tar utgångspunkt i samhällets behov.
- Forskning som tar utgångspunkt i friluftslivets behov.
- En distinktion mellan friluftslivets behov och friluftslivorganisationernas behov av forskning.

Sammanfattning av diskussionen

Diskussionen företogs inledningsvis i små grupper följt av gemensam uppföljning. Sammanställningen nedan är resultatet av denna uppföljning och kan ses som ett referat av diskussionen men också gruppens samlade förslag till åtgärder.

- En forskarskola bör etableras och finansieras långsiktigt.
- Skapa möjlighet till karriärvägar i detta ämnesområde, inrätta profilerade tjänster till exempel professurer, doktorandtjänster (bland annat genom forskarskolan) och post-doc tjänster. Bland annat för att öka status på ämnesfältet, för att bibehålla engagemanget, samt för att säkerställa nyrekrytering och därigenom minska problemet med för starkt personberoendet.
- Det finns ett stort behov av kontinuitet och tydlig ansvarsfördelning när det gäller bevarande, insamlande samordning av kunskap. Hittills har mycket kunskap och kompetens gått förlorad, eller åtmins-

tone blivit svår att finna, när forskningen bedrivits i projekt eller utan samordning. Det skapas också mycket kunskap inom myndighetssfären och de ideella organisationerna. Det behövs någon med ansvar och medel för att samla och tillgängliggöra denna kunskap.

- Överväga möjligheterna av att utöver en grundläggande nivå av kunskapsvård och nyrekrytering stödja ett större basfinansierat nätverk med ett antal professurer fokuserade på friluftsforskning knutet till olika kompetensmiljöer med inriktning mot till exempel friluftspedagogik, friluftspanering, naturturism och folkhälsa.
- Uthållighet är helt centralt och något som kan stärkas genom till exempel att skapa någon centrumnod som har ansvar för årliga konferenser, databaser, statistikinsamling och kontextualisering av statistik (sätta in det i historiska, samhällsliga och internationella sammanhang), tjänster med denna profil med mera. Statistikansvaret måste förtydligas.
- Betydelsen av kontinuitet genom till exempel: årliga konferenser, aktiv internetportal, forskarskola, sökbara referensmaterial samt insamling och kontextualisering av statistik. Tydliggör ansvaret för att tillgängliggöra forskningen.
- Satsa tills vidare på multidisciplinär forskning framför friluftsliv som eget forskningsämne. (På denna punkt hölls en omröstning bland deltagarna i workshopen som tydligt gav stöd för multidisciplinär forskning; sy punkter fanns dock på att ett starkt avgränsat ämnesområde kan ge mer status i längden).
- Möjlighet till praktisknära forskning som en möjlighet till ökad samhällsrelevans men också till spännande forskning, kan inspireras bland annat av erfarenheter från idrottsforskningen.
- Viktigt att se friluftsforskningens bredd, från fysiologi och epidemiologi, via samhällspanering och pedagogik, till kulturhistoria och filosofi.
- Begreppet *Friluftsliv* kan vara problematiskt och ibland negativt laddat (framförallt hos yngre), och kan vara exkluderande. Det kan diskuteras om man bör vidga/byta begreppet. I vilket fall viktigt att hålla en diskussion levande om områdets centrala innehåll i linje med den officiella definitionen om vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling.
- Friluftsliv bör finnas som ämne i alla skolväsendets nivåer från förskola till universitet; det är viktigt med baskunskaper och så successiv fördjupning i

princip fram mot forskarstudier i ämnesområdet.

- Utveckla hållbar tjänstenäring med denna inriktning i form av naturturism, vägledning m.m. vilket kräver forskningsstöd både för utbildningskvalitet och utveckling av näringen.
- Beforska friluftslivets roll (i bred bemärkelse) i relation till till exempel samhällspanering, folkhälsa, pedagogik, turism och miljöengagemang.
- De nordiska karaktärsdragen (till exempel allemansrättens landskaps- och planeringsperspektiv) leder i sig till viktiga forskningsbehov.

Förslag till åtgärder

Som framgår av diskussionen ovan har gruppen enats om många viktiga åtgärder som alla främjar forskningens förutsättningar inför framtiden. Dessa är de tre högst prioriterade:

1. Att etablera och långsiktigt finansiera en mångvetenskaplig forskarskola i friluftsliv.
2. Att etablera strukturer, finansiering och ansvar för långsiktig kunskapsvård inklusive statistik, konferenser, hemsida, forskningsdatabas med mera.
3. Gynna förutsättningar för praktisknära friluftsforskning.

Friluftsliv i skolan

Moderator: Erik Backman, Stockolms Universitet
Gott exempel: Harriet Guter, Friluftsförbundet
Sekreterare: Elisabet Perming, Naturvårdsverket

Erik Backman presenterade en del av sin forskning som handlar om friluftsliv i skolan. Utifrån denna forskning kan vissa frågeställningar/utmaningar för friluftsliv i skolan ställas upp.

Frågeställningar/Utmaningar

- I vilken utsträckning går det att påverka ramfaktorer för friluftsliv i skolan (tid, plats, resurser, utrustning etc)?
- I vilken utsträckning går det att påverka friluftslivet?
- Är det skolan som ska anpassas till friluftslivet eller tvärtom?
- Ska friluftsliv vara en del av skolans ämnen och därmed föremål för lärandemål och bedömning eller ska det vara ett frirum för personlig utveckling?

- Vad bör vara innehållet i en lärarutbildning i friluftsliv? Vad ska de blivande lärarna lära sig?
- Vad associerar lärare med begreppet friluftsliv? Vad innebär detta för undervisning och utbildning? Finns det alternativa begrepp och formuleringar som är synonyma för verksamheten?

Harriet Guter som startade den första Ur- och skurförskolan i Sverige berättade om dess pedagogik. De har egna kursplaner för att ge barnen kunskap och känsla för naturen. Mycket av det arbete som eleverna gör i skolan kan göras precis lika bra, i många fall bättre, utomhus. Utomhus är det fler sinnen som tar emot intryck och detta gör att kunskaperna befästs bättre.

Undervisning utomhus ger bland annat:

- Mindre stress.
- Upplevelsebaserat lärande.
- Barnen får rörelsebehovet för hela dagen tillgodosett.
- Väcker nyfikenheten.
- Praktik och teori kan varvas.
- Barnen får "känna med hela kroppen".
- Lätt att träna samarbetsförmågan.

Sammanfattning av diskussionerna

- Platsen för utomhusaktiviteterna spelar stor roll och det är viktigt att säkerställa närnaturen.
- Platsbundet lärande ska lyftas upp.
- Minimikrav på utemiljö för både kommunala skolor och friskolor. Naturguide-certifiering – Yrkeskår.
- Metodik måste få en plats i lärarutbildningen, både inomhus pedagogik och utomhuspedagogik.Handledning – mentorer.
- Friluftorganisationerna tilldelas resurser för att kunna medverka i skolan.
- Synliggöra forskningen som stöttar uteverksamhet.
- Samverkan mellan olika ämnen i skolan – arbeta tematiskt i arbetslag.
- Få in rörelse i skolans vardag.
- Bank/databas med goda exempel som inspiration till lärare.

Förslag till åtgärder

1. "Handslaget" och "Idrottslyftet" bör inte enbart omfatta idrottsrörelsen utan även friluftsrörelsen. Samverkan med skolan är ett utpekat område för Handslaget och Idrottslyftet.
2. Möjliggöra att forskning om friluftsliv i skolan kommer lärare tillgodo.
3. Utbildning i utomhuspedagogik, miljö och hållbar utveckling bör omfatta all lärarutbildning oavsett ämnes- eller åldersinriktning.

Friluftsliv en kraftkälla genom hela livet

Moderator: Tuulia von Sydow, Seniorkonsult

Inspirationsföreläsare: Peter Lamming, Yrkesföreningen för fysisk aktivitet

Sekreterare: Ingegerd Ward, Naturvårdsverket

"Den som vill vara lycklig en kort stund skaffar sig en älskarinna. Den som vill vara lycklig i många år ser till att gifta sig. Men den som vill vara lycklig hela livet, skaffar sig en trädgård" (Oscar Wilde)

Efter 100 års arbete med att förverkliga en politik för människors hälsa och välbefinnande har vi gått från att ha en befolkningspyramid till en "befolkningskvadrat" dvs de flesta uppnår en hög ålder. Det är viktigt att även den senare delen av våra liv levs aktivt och att de äldres kraft och erfarenheter tas tillvara. För att kunna idka friluftsliv långt upp i åldrarna är satsningar på tillgänglighet A och O.

Forskaren Ingemar Norling menar att när kontakten med arbetslivet upphör så blir tiden för rekreation och för boende och familj än viktigare för välbefinnandet. Vill man skapa livslånga aktiviteter med starka inslag av stressreduktion, så är de naturbaserade aktiviteterna bäst (Rekreation och psykisk hälsa från 2001).

Samhället kan spara minst sex miljarder kronor/år om fler är fysiskt aktiva sammanlagt 30 minuter om dagen. Beräkningen är gjord på personer i arbete och det är framförallt sjukfrånvaron som kostar (Professor Björn Lindgren vid Lunds universitet).

Skulle vi räkna på vad sjukvård relaterad till stillasittande levnadsvanor kostar, så skulle priset bli än högre. I USA räknar man att priset bara för kraftig övervikt/fetma är mellan 600–1 000 miljarder. (A. Wolf, Virginia School of Medicine 2009).

Fakta om svenska förhållanden

- Medellivslängden under 1900-talet har ökat med 28 år för kvinnor och 27 år för män.
- Folkpensionären (65) har i genomsnitt 20 år (kvinnor 85) respektive 17 år (män 82) att se fram mot. Livet består av 30 år i lek och skola, 30 år på jobbet och 22–25 år som senior.
- 2030 beräknas 25 procent Sveriges befolkning vara Seniorer (idag är det 17 procent) Det är många röstberättigade!
- 90 procent upplever att friluftsliv gör vardagen mer meningsfull.
- 80 procent tycker att det är viktigt att samhället satsar resurser på att underlätta möjligheterna till natur upplevelser och friluftsliv.

- 50 procent anser att naturreservat och nationalparker är viktiga för utomhusaktiviteter.
- 25 procent anser att möjligheten att utöva friluftsliv har påverkat valet av boende.
- Promenad för nöje och motion är den vanligaste typen av friluftsliv. Källa www.friluftsforskning.se
- Av 9 331 523 personer är 17,2 procent ålderspensionärer (SCB 2009). Av dessa är det åtta procent i åldrarna 60–70 år som tränar, jämfört med 66 procent i åldrarna 7–14 år.

Nuvarande trender

- Många som är över 50 år drar ner på sin fysiska aktivitet.
- Med stigande ålder minskar individens deltagande. Beror det på den enskildes födelseår eller omgivningen?
- 33 procent av kvinnorna respektive 22 procent av männen säger att de är passiva medlemmar i sin organisation.

Sammanfattning av diskussionen

Hur ska vi behålla och engagera de äldre i våra ideella friluftsförbund? Detta är en fråga om attitydförändringar hos övriga medlemmar. Se de äldre som en resurs, lämna plats och skapa aktiviteter för personer med mindre ork och rörelseförmåga.

Hur kan vi underlätta för alla att kunna tillgodose sina behov av natur och utomhusvistelse?

- Tillgänglighetsanpassade naturstigar i alla bostadsområden.
- Använd äldre som en resurs i att till exempel inventera hinder för tillgänglighet i närmiljön. PRO och andra pensionärsorganisationer kan kartlägga närmiljön och föreslå förbättrande åtgärder.

- Inför en "LOFA" satsning där kommuner och ideella organisationer kan genomföra lokala friluftsjekt med bland annat fokus på att få ut äldre i naturen.
- Inför "hållplatser" där äldre som vill ha sällskap under naturpromenader kan träffas och promenera tillsammans.
- Överför en procent av budgeten från sjukvårdskostnader till förebyggande åtgärder med inriktning mot friluftsliv.
- Satsa på verksamhet som får äldre att röra på sig i natur. Till exempel satsning som i Norge där utflyktsbussar erbjuder skjuts till naturområden där deltagarna kan vara i naturen efter förmåga allt från fem km promenader till 100 meters runda med rullator.
- Inför regler inom omsorgen att äldre ska ha rätt till daglig vistelse utomhus.
- Bättre kollektivtrafik till naturområden.
- Bygg raststugor i fjällen med kortare avstånd från varandra.

Vad vinner samhället på att äldre kan njuta av friluftsliv långt upp i åldrarna?

Det finns stora ekonomiska värden för samhället att få äldre att röra på sig utomhus. Det innebär även stora värden i form av förbättrad livskvalitet.

Förslag till åtgärder

1. Satsa på tillgänglighet och naturstigar i alla bostadsområden och använd äldre och funktionshindrade som resurs för att inventera hinder för tillgänglighet.
2. Satsa på ett "friluftsluft" för äldre och funktionshindrade och inför regler inom omsorg som garanterar daglig utomhusvistelse.
3. Bygg friluftsanordningar med kortare avstånd mellan raststugor, bänkar och andra stödjande serviceanordningar.

Rekreativsinriktad skötsel – med människan i centrum

Moderator: Johanna From, Skogsstyrelsen

Inspirationsföreläsare: Ylva Birkne, Skogsstyrelsen

Gott exempel: Håkan Carlstrand, Fiskerverket

Sekreterare: Sofia Blomqvist, Skogsstyrelsen

Räcker det om det är grönt på kartan? Behövs verkligen en rekreativsinriktad skötsel? Två frågor som hör ihop. Grönt på kartan är inte alltid nog för att uppmuntra människor till rekreation så en rekreativsinriktad skötsel behövs. I denna ska alla åtgärder utgå från att bevara och utveckla rekreativ-, natur- och kulturvärden.

En bra rekreativsinriktad skötsel är proaktiv och öppnar för dialog mellan markägare, samhället och nyttjare innan det är dags för åtgärder, annars kan det bli avverkat och markägaren riskerar att utstå ett socialt utanförskap i lokalsamhället. Ett sätt att vara proaktiv är att ta reda på var skogar finns som har höga rekreativsvärden. Skogsstyrelsen har påbörjat arbetet med detta.

En bra rekreativsinriktad skötsel säkerställer att det gröna på kartan erbjuder variation för att tillgodose alla de som vill nyttja skog och natur för sin rekreation. Från de som söker sig ut för en grillfest, till äldre människor på promenad med rullator, till barn som bygger sin värld i skogen och andra som vill veta mer om hur det hela hänger ihop i naturen. Den säkerställer också att olika typer av friluftsliv kan utövas utan att direkt störa andra.

Vad måste finnas för att vi ska uppnå en proaktiv rekreativsinriktad skog för friluftsliv?

Exempel från olika platser i landet visar att samverkan är grunden för att det ska skapas goda förutsättningar för natur för friluftsliv. Detta är väldigt viktigt då 50 procent av den skog som ligger i eller max en km från tätorter i Sverige ägs av privata markägare, lägger vi till bolag så blir det ytterligare tio procent.

- Samverkan på policynivå – Friluftsliv och rekreation åker idag snålkskjuts på höga naturvärden. Detta fungerar bra i de områden som nationella strategier pekar ut som värdestrakter, men i tätortsnära områden riskerar friluftslivet att helt förbises. Nyliga studier visar hur viktig tillgången på rekreation i gröna miljöer nära hemmet är för folkhälsa så det finns goda skäl att få en samverkan mellan folkhälsopolitik, miljövårdspolitik, skogspolitik, planeringspolitik och friluftspolitik.
- Samverkan på myndighetsnivå – de statliga myndigheterna bör veta vad som görs på olika håll och därefter komplettera varandra. Statliga myndig-

heter och staten som markägare ska föregå med gott exempel. Det behövs en tydlig styrning och ett tydligt ansvar av staten som ägare för att uppnå detta. Regleringsbrevets formulering är viktig och måste vara väldigt tydlig.

- Samarbete vid enskilda åtgärder – om man varit proaktiv i det lokala planeringsarbetet så är det lätt för markägaren, eller Skogsstyrelsen att veta vem man ska tala med när det är dags för en åtgärd i området som har höga rekreativsvärden.
- Bättre planer behövs också från regionala planer via översiktsplaner till skogsbruksplaner och skötselplaner. Vi är inte nöjda med de tekniska plattformar vi har idag. Antingen har vi en översiktsplan som tecknar kommunens viljeinriktning, en skötselplan som inte ger stöd i den konkreta åtgärdsplaneringen eller en skogsbruksplan som är väldigt inriktad på produktion av timmer och massaved. I skogar med höga värden för friluftslivet räcker det inte bara att titta på skogen, man måste fråga de människor som nyttjar skogen hur skogen används för att kunna planera på rätt sätt. Detta medför att kostnaden för planen blir hög.

En verktyglåda för värdet av friluftsliv i våra skogar

Ylva Birkne, specialist på skogens sociala värden från Skogsstyrelsen inledde med en titt i dagens verktyglåda för hantering av skogar med höga rekreativsvärden. Hon hittade:

- 3D-glasögon – vi måste samverka mellan olika sektorer och nivåer i samhället. Våra olika sätt att se på frågan tillsammans ger våra kompetenser ett djupseende.
- Linjal – rekreativsvärdena styrs längs flera skalor. Vem har nyttan och vem styr över hur skogen/naturen ska se ut? Din trädgård är viktig för dig och du fattar beslut om hur den ska se ut. Ett rekreativsområde i stadens utkant är också viktigt för dig, men vem styr över hur det ser ut och vem tar kostnaderna för skötseln?
- Muttrar – kunskap – Idag samlas kunskap in om dessa skogar på en mängd nivåer och av en mängd olika aktörer men bulten som ska säkerställa att kunskapen användas finns inte alltid. Om inte vi vet vad ni vet så kan våra beslut och vår handläggning förstöra värden som ni vet om och tvärtom.
- LONA, kommunala reservat och fysisk planering. Vi behöver rattar och spakar för friluftslivet precis som det finns för biologisk mångfald. Idag åker friluftslivet snålkskjuts.

Sammanfattning av diskussionen

Ett samtal runt rekreationsinriktad skötsel och friluftsliv
Självklart behövs rekreationsinriktad skötsel. Det blir ett sätt att organisera tätortsnära områden så att motsatta intressen inte krockar med varandra – motorcyklar och skogsbesökare, hundägare och skidåkare, hästar och fotvandrare.

Det finns behov av ett starkt styrmedel i form av avtal för friluftsliv – vad ska prioriteras, utveckla avtalen, det behövs ett avtalsverktyg, bra med en kombination och dialog mellan skogsbruk och friluftsliv.

Naturreservat – med utgångspunkt i intressen för friluftslivet bör också få medel. Strategierna styr hur reservaten får bildas. Avsätter man stora arealer, ökar produktionstrycket på de andra ha. Förtätning av städer ett allvarligt hot mot tätortsnära skogar idag.

Det behövs nyckeltal för sociala värden i skogen. Lyft upp rekreationsbehoven för att bedöma om ett område ska finnas kvar. För att detta ska vara möjligt måste man politiskt peka ut att detta är viktigt. För en kommunal parkförvaltare är det självklart att skötseln och utvecklingen av parken ska kosta. När parken övergår till skog ska den plötsligt ge pengar. Detta trots att den kan vara lika viktig för människors rekreation och folkhälsan.

Det behövs ett tydligt ansvar för att områden och anläggningar för rekreation sköts väl. En vandringsled som inte sköts förstörs fort. LONA är en metod som utvecklat friluftsområden och stimulerat samverkan mellan olika aktörer på flera håll i landet. Hur sprider vi alla dessa goda idéer?

Exempel från Östra Vätterbranterna visar på möjligheter att motivera markägare att ta hänsyn eller utföra ickeproduktiva åtgärder efter att de först fått hjälp att lösa något problem de haft. Om man känner att man vinner något är man mer intresserad av att ingå ett samarbete. Markägare som vill bredda sitt företagande med upplevelsebaserad turism har intresse av att förändra skötseln. Studier visar också att markägare värdesätter att äga skog för sin egen rekreation. Ge markägaren kunskap att sköta sin skog på rekreationsinriktat sätt.

Stöden inom landsbygdsprogrammet är onödigt krångliga för vissa åtgärder för friluftslivet. Söker man stöd för en vandringsled måste varje markägare efter leden lämna in en egen ansökan. Det vore bra om man kom fram till en lösning som skulle kunna ge en ansökan för hela leden för att hålla ihop skötselåtgärderna. I stöden för odlingslandskapet ock ädellövskog kan man få stöd för att bygga stängsel vilket gör att folk inte kommer in. Det borde vara möjligt att ge stöd för fortsatt tillgänglighet, stöttor och stegar.

Förslag till åtgärder

1. Hitta områden som har behov av en rekreationsinriktad skötsel.
2. Tydlig styrning för att samverkan kring skötseln av skogar/natur med höga rekreationsvärden ska ske mellan myndigheter och verk, kommuner, markägare och brukare.
3. Tydlig styrning från ägaren staten så att staten föregår med gott exempel på egna marker.
4. Ta fram nyckeltal för höga rekreationsvärden som fångar upp det värde områdena har för folkhälsan, då kan de också få kosta pengar att sköta.

Hur kan vi inspirera till ökat friluftsliv för bättre folkhälsa?

Moderator: Anita Linell, Folkhälsoinstitutet

Inspirationsföreläsare: Lisen Sylwan, Folkhälsoinstitutet

Gott exempel: Vinterparken i Östersund

Sekreterare: Malin Wikander, Folkhälsoinstitutet

Viktigaste målet för en bättre folkhälsa är att lyfta de som har sämst hälsa i samhället. Det är stor skillnad mellan olika befolkningsgrupper. För att man ska få fart på framtidens friluftsliv gäller det att få fram attraktiva, tillgängliga och säkra friluftsmiljöer och att aktivera människor som inte har upptäckt friluftslivet. Statusen på naturvistelse måste höjas.

Som inspiration inför diskussionerna beskrevs motiverande samtal, en metod som passar samtal om livsstilsförändringar. Ett gott exempel på att inspirera till ökat friluftsliv utgör Vinterparken i Östersund som berättade om sin verksamhet där Storsjöns is med omgivning lockar bofasta och tillresta i alla åldrar till en gemensam mötesplats.

Frågeställningar

- Hur kan vi inspirera kommunerna till att satsa på friluftslivet?
- Vilka verktyg kan vi använda för att ändra attityder och beteende för ett ökat friluftsliv?
- Hur kan kommunen, landstinget och frivilligorganisationer samverka för att skapa attraktiva friluftsmiljöer?

Sammanfattning av diskussionen

Diskussionen skedde i mindre grupper och presentationerna från de olika grupperna sammanfattades i fyra förslag till åtgärdsområden.

Förslag till åtgärder

1. Uppmärksamma samhällsansvaret

Introduktion till naturen (i skolan, ungdomens hus och genom att stärka föreningar) är ett samhällsansvar. Det behövs strukturerade friluftsplaner i kommunerna och att ett friluftsförbund bildas vilket skulle ge friluftslivet en starkare röst. Likväl som att det finns ett Jämställdhetsombud borde det även finnas en Friluftsbudsman.

2. Aktivera och engagera flera medborgare

Det är viktigt att inventera medborgarnas behov, fånga ungas initiativ och tänka nytt till exempel mindfulness, rollspel och geocaching. Det behövs naturvårdare/vägledare i reservat och samordningspersoner lokalt. Vi behöver också "fånga" dem som fått fysisk aktivitet på recept (FaR) med motiverande samtal och inbjudan att delta i konkreta projekt.

3. Skapa stödjande miljöer/strukturer

Bygga samhällen som gör friluftslivet lättillgängligt och visa på goda exempel som ett stöd för planering. Det är också viktigt med långsiktig finansiering.

4. Ekonomi

Det behöver tydliggöras att en god folkhälsa är lika med en ekonomisk besparing och att en satsning på friluftsliv även kan leda till ökade intäkter i form av turism och inflyttning. Det bör vara enklare för oorganiserade att få bidrag till det som gynnar friluftslivet.

En förändrad natursyn i en förändrad omvärld

Moderator: Keith Wijkander, Naturhistoriska Riksmuseet
Inspirationsföreläsare: Jan-Olov Westerberg, Naturhistoriska Riksmuseet

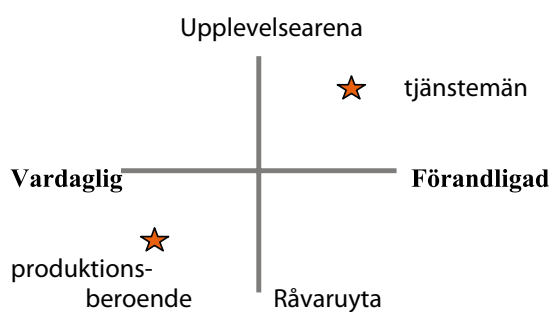
Sekreterare: Karina Lövgren, Naturhistoriska Riksmuseet

Vi lever i en föränderlig värld! Klimat, natur- och kulturlandskap är i förändring samtidigt som vi står inför stora befolkningsomflyttningar – en ökad urbanisering. Vad händer med våra värderingar om naturen och landskapet när allt fler föds, växer upp och lever i städerna?

I Sverige ökar omfattningen av skyddad natur parallellt med tjänstesektorns ökning av andelen arbetande i Sverige från 1960-talet och framåt. Är detta en slump eller passar idéerna bakom reservatsskydden ihop med de värderingar som blir vanliga i ett tjänstedominerat samhälle? Är naturreservaten ett uttryck för en förskjutning i synen på naturen, där estetiska och andliga betraktningssätt får en dominans över de nyttorelaterade?

Resursutnyttjande ställs mot resursbevarande med risk för att konflikterna ökar. Kan en förändrad natursyn (dvs att allt flera människor inte längre betraktar naturen som en resurs för ekonomisk produktion, utan utifrån ett estetiskt och andligt betraktelsesätt) leda till större polarisering i samhället med större motsättningar mellan människor?

Om detta stämmer behövs nya arbetssätt som minskar motsättningarna och ökar respekten och förståelsen mellan olika intressegrupperingar.

I Laponiaprocessen – en unik process i världsarvet Lapponia – har parterna (kommunerna, samebyarna och staten) arbetat för att skapa en gemensam förvaltning och ett gemensamt ansvarstagande mellan nationella, regionala och lokala intressen.

Framgångsreceptet har varit en kombination av olika perspektiv där de lokala regionala perspektiven på bruk och bevarande getts utrymme att möta den centrala nivåns perspektiv. I Laponiaprocessen har mötesplatsen blivit en lärandearena.

Det ligger en utmaning i, att i landskapet lyckas med att kombinera friluftsliv och brukande av naturresurserna. I denna utmaning måste vi respektera värderingsgrunderna och deras olikheter beroende på vilket förhållande man har till naturen.

Friluftslivet kan bidra till att öka respekten och minska avstånden mellan olika grupper samt bidra till det hållbara samhället. Friluftsliv får då inte bara handla om upplevelser och hälsa. Friluftsliv måste då också handla om lärande, värderingar, möten och samtal.

Hur ska vi få naturen att räcka till för allas vår livsmiljö? Hur ska vi lyckas förändra oss själva i takt med att våra förutsättningar förändras?

Frågeställningar

- Kan en förändrad natursyn (dvs att allt flera människor inte längre betraktar naturen som en resurs för ekonomisk produktion, utan utifrån ett estetiskt och andligt betraktelsesätt) leda till större polarisering i samhället med större motsättningar mellan människor?
- Kan vi se hur människors syn på naturen förändras?
- Finns det tankesätt och värderingar som förändras?
- Tänker vi (i vår friluftorganisation) annorlunda idag – intar vi andra positioner osv?
- Är det så att det är värderingar inom friluftslivets organisationer eller inom de areella näringarna som ökar polariseringen?

Sammanfattning av diskussionen

Workshopen delade inte upp gruppen utan dialogen fördes tillsammans. Det var en god stämning, en respekterande och lyssnande attityd med en känsla av möjlighet att komma vidare i frågeställningarna.

- Workshopen är till för att ställa ett antal frågor – inte för att ge svar!
- Perspektivskiften utgår från våra egna perspektiv. Förändring innebär en lång resa med många möten mellan människor.
- Var står polariseringen och var består den? Viktigt att dyka i denna fråga!

- Förändringen och utvecklingen – vart leder den?
- Man kan ställa upp ett antal linjer mot framtiden – vad är det som formar våra värderingar?
- Våra barn kommer att röra sig på ett annat sätt än vad vi har gjort – vad kommer detta att innebära och hur ska vi skapa förutsättningarna för denna framtid?

Förslag till åtgärder

1. Det behöver föras samtal om värderingar och natursyn för att förebygga och minska polarisering mellan olika intressegrupper.
2. Det behövs en mötesplats/arena där man kan föra dessa samtal.
3. Roll- och ansvarsfördelningen för och inom friluftslivet måste tydliggöras och vara accepterat av alla inblandade.

Dags för ett friluftsllyft

Moderator: Stefan Nyström, Svenskt Friluftsliv och Sportfiskarna

Inspirationsföreläsare: Karin Karlsson, SISU och Riksidrottsförbundet

Sekreterare: Ulf Silvander, Svenskt Friluftsliv

Inspirationsföreläsare var Karin Karlsson från SISU idrottsutbildarna. Karin presenterade Handslaget och Idrottslyftet – två miljardsatsningar som har gjorts på idrotten från samhället. Detta har inneburit att idrotten kunnat utbilda ledare, hålla tillbaka avgifterna, satsat på flickor, samarbetat med skolorna med mera. Slutsatsen var att dessa satsningar har varit mycket positiva för svensk idrott.

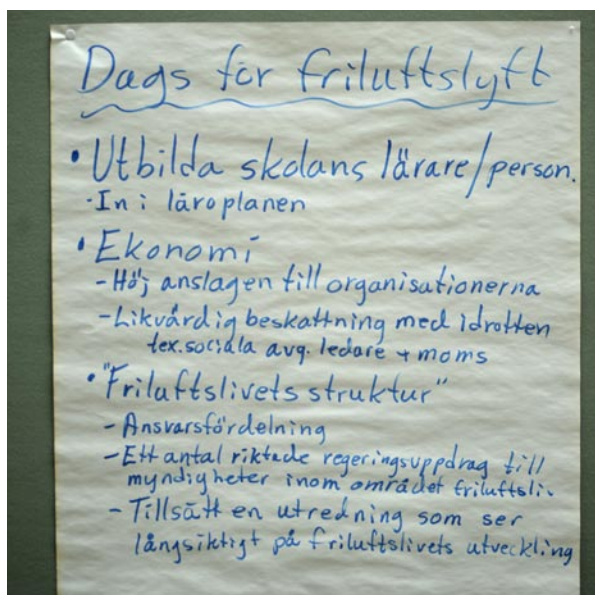
Frågeställningar

- Hur kan vi lyfta friluftslivet och organisationerna?
- Vilka är de positiva och negativa erfarenheterna från Idrottslyftet?
- Vad skulle ett friluftsllyft betyda för det svenska friluftslivet och samhället?

Sammanfattning av diskussionen

Följande ämnen behandlades i diskussionen:

- Skolan – att få in friluftsverksamhet i skolan.
- Idrotten är välorganiserad medan friluftslivet inte är det. Det krävs inte medlemskap i samma utsträckning i friluftorganisationer som i idrottsorganisationer för att vara aktiv. För friluftorganisationerna innebär det ett större ansvar än för bara medlemmarna.
- Friluftslivet verkar på många arenor. Skolan, friskvård, upplevelser, turism med mera. Det måste finnas en tydlighet bland myndigheterna om vem som har ansvar för vad.
- Samtliga kommuner borde ha naturskolor.
- Visit Sweden – motsvarande organisation borde finnas för att marknadsföra friluftsliv.
- En statlig utredning borde tillsättas för att fånga upp den mångfaseterade bild av friluftsliv som finns. Samtidigt bör ett antal uppdrag läggas på Naturvårdsverket och andra statliga verk för att utveckla friluftslivet.
- Hälsoperspektivet i friluftslivet är viktigt.

Avslutningsvis frågade ordföranden (Stefan Nyström) de församlade om de ansåg:

- Att det är rimligt att friluftsrörelsen har ett statsbidrag på 25 MSEK/år – Svaret var nej.
- Om anslaget borde höjas – Svaret var ja.
- Om friluftslivet fortsättningsvis ska behandlas på annat sätt än idrotten när det gäller skatter och avgifter – Svaret var nej.

Förslag till åtgärder

1. Utbilda skolans lärare/personal

- Se till att friluftsliv kommer in i läroplanen för lärare och personal och behåll det i läroplanen för skolan. Viktigt är att följa upp.

2. Ekonomi

- Höj anslaget till friluftorganisationerna.
- Se till att friluftorganisationerna får likvärdig beskattning med idrotten (socialavgiftslagen, moms).

3. Friluftslivets struktur

- Ansvarsfördelning (Naturvårdsverket har hand om de "hårda" frågorna – lagstiftning, nationalparker, naturreservat. Är huvudansvarig myndighet för friluftslivet MEN ett antal myndigheter har delansvar, till exempel Boverket, Riksantikvarieämbetet, Folkhälsoinstitutet osv. Svenskt Friluftsliv har ansvar för de mjuka frågorna, dvs. hur få ut människor i naturen).

4. Ett antal riktade regeringsuppdrag till myndigheter som har ansvar eller delansvar för friluftslivet.

- Tillsätt en utredning som ser långsiktigt på friluftslivets utveckling.

Naturvårds- och friluftsstiftelsernas framtid

Moderator: Jan Lundqvist, Upplandsstiftelsen
Inspirationsföreläsare: Berndt Festin, Skärgårdsstiftelsen
Sekreterare: Jan Lundqvist, Upplandsstiftelsen

Under senare år har antalet naturvårds-/friluftsstiftelser snarare minskat än ökat. Det beror kanske främst på att stiftelsernas verksamhet vid bildande av de nya regionförbunden i flera fall organiserats in som en enhet hos dessa.

I huvudsak har man då sett till de projekt som drivits av stiftelserna medan rollen som markägare hamnat i skymundan. Vid de diskussioner som fördes angående stiftelsernas framtid hamnade fokus på vikten av långsiktiga perspektiv när det gäller ägande av naturskyddade marker.

Flera fördelar med "fristående" offentliga stiftelser diskuterades. I en stiftelse kan utförsäljning av fast egendom fördröjas/förhindras genom att stadgarna skrivs så att permutation krävs för ändring av dessa rörande just utförsäljning. I praktiken innebär detta att beslut om en sådan utförsäljning kräver samsyn över blockgränserna.

Nätverk mellan stiftelser

Det nämndes också att stiftelseformen i sig gör det lättare att få sponsorer från näringslivet. Men samtidigt konstaterades att det är svårt att få stora internationella eller rikstäckande företag att sponsra regionala verksamheter. Ett nätverkssamarbete mellan naturstiftelserna på riksplånet skulle kunna ge dessa företag möjlighet att sponsra naturskyddade marker över hela landet. Men detta kräver i sin tur att fler markägande stiftelser bildas eftersom rikstäckningen idag är haltande.

Man såg mycket positivt på det kunskaps- och erfarenhetsutbyte som idag sker mellan stiftelserna. Utan tvekan har detta medfört en successivt ökad kompetens hos stiftelsernas medarbetare.

När det gäller stiftelsernas omfattande projektverksamhet visar den att stiftelseformen i sig är en utmärkt katalysator för att starta nya projekt och samtidigt en garant för att dessa projekt verkligen leder till konkreta insatser i naturen.

Stöd till kommuner

Stiftelserna kan bidra till att stärka arbetet med naturvård och friluftsliv i kommunerna bland annat genom att fungera som expertorgan för de kommuner som inte har egna ekologer och friluftslivsansvariga medarbetare. Samarbetet mellan kommunerna kan också stärkas genom samverkansprojekt med stiftelserna som länk.

Seminarier konstaterade även att naturvårdsstiftelserna och den statliga naturvården har skilda nätverk. Det bör skapas kanaler som länkar samman dessa nätverk. Här finns möjligheter till goda samordningsvinster. Naturvårdsstiftelserna har hög kompetens vad gäller förvaltning av naturområden, ledssystem och anläggningar för friluftsliv och finns i de befolkningstäta delarna av landet. En bättre information och samordning mellan inblandade organisationer skulle kunna effektivisera det totala förvaltningsarbetet.

Förslag till åtgärder

1. Det finns goda skäl att stimulera till att fler naturstiftelser bildas för att stärka kommunernas inflytande över naturvård och friluftsliv (exempelvis vara gemensamt expertorgan), driva projekt och vara långsiktiga ägare av mark som är tillgänglig för allmänheten.
2. Utveckla nätverk och ett bättre samarbete mellan statliga myndigheter och naturstiftelserna för ett effektivare praktiskt arbete inom naturvård, friluftsliv och information om friluftsmöjligheter.

Friluftsliv och naturturism i siffror

Moderator Anders Lindhagen, SLU, Friluftsliv i förändring

Inspirationsföreläsare: Peter Fredman, Mittuniversitetet, Friluftsliv i förändring

Sekreterare: Håkan Carlgren, Fiskeriverket

Det finns ett stort behov av en samordnad, systematisk, kontinuerlig och långsiktig datainsamling över friluftslivet och naturturismen.

Det finns också ett stort behov av samordning mellan myndigheter och mellan olika nivåer i samhället – nationellt, regionalt och kommunalt. Det saknas en tydlighet om att en sådan datainsamling är en prioriterad. Datainsamlingen bör vara långsiktig och sammanställas årligen. Den bör analyseras, förmedlas till intressenter och användas för utvärdering av gjorda insatser och planering av kommande insatser. Bristen på långsiktighet riskerar leda till undersökningar för att försöka lösa kortsiktiga frågeställningar vilket försvårar jämförelse över tiden, analyser av trender och samordning mellan myndigheter och andra intressenter.

Friluftslivet och naturturismen behöver ett bättre dataunderlag för att liksom andra samhällsintressen leverera beslutsunderlag som är kvalitetssäkrade. Osäkra beslutsunderlag leder till osäkra beslutsfattare på alla nivåer i samhället och det missgynnar friluftslivet och naturturismen.

Sammanfattning av diskussionen

Vilket behov av statistik och mätning av friluftsliv och naturturism har olika aktörer? (turistentreprenörer, kommuner, ideella organisationer, myndigheter)

Samtliga intressenter från organisationer, företagare, kommuner och myndigheter menar att behovet är mycket stort. Alla intressenter har i grund och botten samma behov fast med lite olika utgångspunkter, syften och geografiska nivåer.

Statistik över friluftslivet och naturturismen behövs som underlag för planering, prioritering och utvärdering av beslut och åtgärder. Detta gäller alla nivåer. I den kommunala planeringen, företagaren som planerar en utvidgning och på statliga myndigheter.

Dåliga indata ger dåligt planeringsunderlag, osäkra beslutsfattare och en underskattning av friluftslivets och naturturismens värden relativt andra samhällsintressen. Det behövs hållbara argument för att kunna bevara skog, mark och vatten för rekreation.

Det behövs också en utveckling av manualer för besöksstudier. Skogsstyrelsen har som exempel kommit en bra bit och kan kanske vidareutvecklas för besöksstudier av aktiviteter vid och på vatten eller andra naturområden.

Områdesstudier får inte enbart innehålla besöksstatistik över antal besökare utan också kvaliteten på det besökaren upplever och vill ha.

Naturen saknar entréer där antalet besökare kan mätas och de värden som deras vistelse genererar. För att kunna jämföra med andra samhällsintressen och göra avvägningar inför prioriteringar behöver därför särskilda resurser avsättas för friluftslivet och naturturismen.

För att kunna göra rätt prioriteringar behöver vi också statistik över de som av olika anledningar inte vistas i naturen.

- För **organisationerna** är särskilt viktiga frågor omfattningen, befolkningens motivbild för friluftsliv, värde för folkhälsan, miljöengagemang och nationalekonomin.
- För **entreprenörer** är särskilt viktiga frågor marknadsundersökningar, trender och kundernas önskemål och betalningsvilja.
- För **kommunerna** är särskilt viktiga frågor omfattningen, underlag för fysisk planering, kommunala prioriteringar, kunskap om innevanarnas önskemål och utvärdering av kommunala satsningar.
- För **myndigheterna** är särskilt viktiga frågor omfattningen, kvalitativa undersökningar, analyser av trender och förändringar, nationalekonomiska räkenskaper, fysisk planering samt övervakning och uppföljning.

Hur mäter vi friluftsliv och naturturism systematiskt för att möta behovet?

- Nuvarande förutsättningar och omfattning leder till en systematisk felskattning av friluftslivets och naturturismens storlek och värde.
- Mätning av friluftslivet och naturturismen behöver knytas hårdare till en struktur. Miljömålsarbetet kan vara en ingång.
- Det behövs en central databas, en "nationell standard" för att kvalitetssäkra data och göra denna tillgänglig för berörda intressenter. Med jämna mellanrum bör databasen användas för att sammanställa och föra ut data på en övergripande nationell nivå.
- Det saknas idag en systematik. Tillgängliga resurser behöver samordnas i den mån det är möjligt. Det nationella samordnande ansvaret behöver förtydligas. Metodutveckling, standardisering och metodutveckling är nödvändig.
- Vi behöver definiera vad vi vill nå för utveckling för friluftslivet, vilka värden vill vi försöka nå, identifiera indikatorer och mäta om vi når målen samt vilka åtgärder som ger framgång.

Förslag till åtgärder

1. Uppdra åt Naturvårdsverket att i samverkan med berörda myndigheter och efter samråd med berörda intressenter utforma ett program för en systematisk, kontinuerlig och långsiktig datainsamling över friluftslivets och naturturismens utveckling. I uppdraget ingår att föreslå värd för en central databas som kan användas av berörda myndigheter. Samordning mellan ansvariga myndigheter ska eftersträvas vid insamlingen av statistik.
2. Berörda myndigheter ska årligen inom sitt sektorsansvar för datainsamlingen åiterrapportera till den centrala databasen. Naturvårdsverket ska sammanställa en årlig rapport över utvecklingen för friluftslivet och naturturismen.
3. Besluta om en långsiktig finansiering av datainsamlingen efter förslag från Naturvårdsverket i samverkan med övriga berörda myndigheter.

- En nationell samordning behövs och är mycket viktig liksom på regional och kommunal nivå.
- Vi behöver identifiera målnivåer som ska uppnås som till exempel krav på andel av naturreservat som ska mätas avseende antalet besökare och deras värdering av besöket.
- Viktigt också att tillgängliggöra material för intressenter, massmedia och den breda allmänheten.
- Framtidsanalyser väldigt viktiga, behövs för långsiktig planering. Dessa blir inte bättre än bakomliggande data och kunskapsuppbyggnad.

Hur säkerställer vi att det kontinuerligt finns statistik om mätning av friluftsliv och naturturism?

Genom tydliga direktiv från regering och departement på vem som är ansvarig för vad med krav på redovisning av insamlad data och analyser. Resurser behöver tillföras.

I naturen på tio minuter

Inspirationsföreläsare och goda exempel: Bette Lundh Malmros, Regionplanekontoret i Stockholm, Poa Collins, Täby kommun

Moderator: Lena Dübeck, Boverket

Sekreterare: Emma Franzén, Boverket

Nationella mål och ansvar

Miljömålet God Bebyggd miljö ett för splittrat miljömål där friluftslivet finns med bland annat i delmålet om planeringsunderlag för grön och blåstruktur. Friluftslivet är uppdelat på flera olika nationella miljömål vilket gör det otydligt och svårt att hantera samlat. Varför inte ett specifikt miljömål för friluftslivet?

Friluftslivsfrågan hamnar mellan stolarna. Inget tydligt ansvar för frågan finns hos varken Boverket, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen eller Jordbruksverket. Vem tar huvudansvaret och samordnar frågan för att driva utvecklingen framåt med ett helhetsperspektiv?

Planeringsunderlag

Viktigt med tydligare stöd i plan- och bygglagen och från regional nivå, gällande planeringsunderlag för exempelvis storlek på park- och grönområden. Varför inte normer/miljökvalitetsnormer för grönområden och utemiljö, exempelvis yta och innehåll?

Det är viktigt att ta vara på och lyfta fram forskningsstudier, både kvantitativa och kvalitativa, kring exempelvis lekplatser eller parkområden. Ett bra sätt att göra detta på är genom att exempelvis använda sig av olika fokusgrupper gällande ålder, bakgrund, erfarenhet med mera. Korrelation mellan människors hälsa och närhet till rekreationsområden. Patrik Grahn's forskning visar på detta och hänvisade även på exempel från internationell forskning. Viktigt att visa på hård fakta och göra det till mätbara mål. Kan omvandlas till ekonomiska mål.

En god livsmiljö utanför städerna, hur planerar man där? Dåligt med pengar att söka för forskare i frågan. Behövs satsningar från exempelvis Boverket?

Länsstyrelsen har en central roll gällande regionalt planeringsunderlag till kommunerna. Ta bättre vara på de olika sakkunniga på regional nivå som i samverkan kan ta fram detta planeringsunderlag. Behövs ett tydligt uppdrag till länsstyrelserna om detta?

Stads- och tätortsplanering

Ska det vara självklart med närhet till park- och/eller naturområden i tätort/staden och vilken slags natur ska vi ha? Hur stor kan en stad bli och hur mycket kan man förtäta? Vilken effekt får det på exempelvis människans hälsa med minskad tillgång till grönområden? Planera för olika scenarios, olika stadsformer. Måste den hållbara staden vara tät? Vad kan park- och naturmarken

ge staden i form av ekosystemtjänster?

Stockholmsregionen planerar för att ta hand om den förväntade befolkningsökningen, består inte endast av inflyttning utan även av "naturlig förökning". En utveckling som man måste möta och hantera på ett klokt sätt så att man inte bygger för ett ökat bilberoende och försämrad hälsa för invånarna. En utspridd bebyggelse på landsbygden innebär större behov av bilen. Infrastrukturfrågorna viktig i detta sammanhang för att skapa förutsättningar för den nationella utvecklingen av våra städer och tätorter.

Hur planerar man i en avfolkningsbygd? Det storskaliga skogsbruket tränger på sina håll ända in mot tätortsgränsen. Mindre kommuner saknar i många fall resurser för att köpa upp mark och utveckla den tätortsnära naturen för invånarna. Viktigt med hjälp och stöd för att utveckla mindre tätorter för att folk ska stanna kvar.

Avsaknad av diskussion hur man hanterar friluftslivsfrågan utanför storstadsregionerna. Här finns behov av resurser för samverkan mellan olika aktörer för att skapa goda kvaliteter i förhållande till exempelvis det intensiva skogsbruket.

De vassa formuleringarna försvinner ofta när sektorsplanen fogas in i den kommuntäckande översiktsplanen.

Hästarna i närheten av tätorter, hur planerar man, och hur nära ska de komma den tätortsnära bebyggelsen.

Förslag till åtgärder

1. Normer/miljökvalitetsnormer för grönområden och utemiljö.
2. Nationella mål för friluftslivet – eget miljömål för friluftslivet.
3. Tydligt uppdrag på nationell och regional nivå.

Utomhuspedagogik stimulerar kropp och själ

Moderator: Petter Åkerblom, MOVIUM

Inspirationsföreläsare: Kajsa Molander, Upplandsstiftelsen

Sekreterare: Elisabet Perming, Naturvårdsverket

Frågeställningar

- Vilken roll spelar det utomhusbaserade ärendet? Vilken betydelse har platsen för lärandet?
- Hur säkerställer vi att barn och unga har tillräcklig plats för utelek?
- Hur ska vi få in naturskolepedagogiken i grundskolan?
- Vilket stöd behöver pedagogerna för att undervisa oftare utomhus?
- Vilken natursyn får barn som växer upp med begränsade naturkontakter?
- Hur kan friluftorganisationerna bidra till elevers naturupplevelser?

Kajsa Molander, Naturskoleföreningen, berättade att den första naturskolan startade redan 1982 och i dag finns det 90 naturskolor med utomhuspedagogik.

Kajsa berättade engagerande och entusiasmerande om hur en dag med naturskolan kan se ut. All utbildning

utomhus startar med en upplevelse som mynnar ut i att vi kommer ihåg bättre. Man utgår från verkligheten. Alla barn är aktiva och man arbetar oftast i mindre grupper. Deltagarna lär: "I naturen", "Av naturen" och "Om naturen".

Positiva effekter av att lära ute

- Man lär sig bäst om naturen i naturen.
- Miljöfostran för barn börjar i naturen.
- Positiva friluftserfarenheter sitter i hela livet.
- Barnen får dagsbehovet av rörelse tillgodosett.
- Inlärninng med hela kroppen och alla sinnen.
- Det skapar lust och engagemang.
- Förankrar skolkunskaper i verkligheten.

Sammanfattning av diskussionerna

- Utomhuspedagogiken som ett av målen i läroplanen.
- Viktigt med fortbildning för pedagogerna.
- Det utomhusbaserade lärandet spelar stor roll och platsen för inlärninng ska ske i berikande och stimulerande miljöer.
- Samhällsplaneringen måste främja barns rörelsefrihet.
- Arbetsmiljökrav på skolgården.
- Praktiskt lärande – viktigt för alla åldrar.
- Samla databaser med "goda exempel".

Förslag till åtgärder

1. Samhällsplanering

- Säkerställ tillgång på grönytor i tätorten.
- Lagkrav (PBL) på skolgård/förskolegård (både kommunala och friskolor).
- Kvalitetssäkra skolans närmiljö via stimulansmedel för lokal utveckling.
- Nya krav i planerarutbildning på "pedagogisk planering miljöer".

2. Nationella styrdokument

- Inför krav på moment av växelverkan mellan autentiska upplevelser och reflektion i alla ämnen (0-18 år).

3. Utbildning

- Återinför metodikämnet i lärarutbildningen.
- Betona det platsbundna lärandet.
- Fler närnaturguider.
- Stimulera lokalt nätverkande, mentorssystem, naturskolekontakter.

4. Mer samverkan

- Utnyttja befintliga resurser.
- In med friluftorganisationerna i skolan – där skolpersonalen aktiveras.
- UTIS (inspirerat av ITIS).
- Friskvårdsaktiviteter för företag.
- Certifiera närnatur/närsamhälleguider att arbeta med barn och vuxna.

Sveriges friluftskommun 2010

Sundsvall är utsedd till Sveriges friluftskommun 2010. Priset delades ut av miljöminister Andreas Carlgren under konferensen. Tanken med priset är att stimulera och uppmuntra kommunernas arbete med friluftsliv.

Sundsvall fick högst poäng i undersökningen, som fokuserade på planering för friluftsliv, information och samarbete kring friluftsliv och aktiviteter. Undersökningen visade att många kommuner arbetar aktivt med friluftsliv för sina medborgare.

Samverkan och markinköp

Under konferensen presenterade de tre toppkommunerna sina tankar och sitt arbete med friluftsliv. Det som gör Sundsvalls kommun till en vinnare är deras samverkan med ett stort antal aktörer, den långsiktiga friluftsstrategin och markinköp av tätortsnära natur.

Utepedagogik och tillgänglighet

På andra plats kom Örnsköldsvik och Kristianstad. Örnsköldsvik är särskilt duktiga på planering och utepedagogik och Kristianstad på att anpassa friluftsområden för personer med funktionsnedsättning.

Priset delas ut av Naturvårdsverket, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges Kultur- och Friluftschefers förening, Svenskt Friluftsliv och Svenska Ekoturismföreningen. Det består av 50 000 kronor att använda till arbete med friluftsliv i kommunen.

Paneldiskussion – Framtidens friluftsliv

Moderator och deltagare i paneldebatten

Henrik Ekman, moderator, vetenskapsjournalist
Bo Edman, Örnsköldsviks kommun
Peter Fredman, forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring
Anna Iwarsson, Friskis & Svettis
Dan Jonasson, Ekoturismföreningen
Stina Lindblad, Sveriges Naturskoleföreningen
Yusra Moshtat, Göteborgs stad
Per Nilsson, Ungdomsstyrelsen
Stefan Nyström, Sportfiskarna och Svenskt Friluftsliv

Folk och natur 2010 avslutades genom en paneldiskussion för att ge olika aktörers syn på framtidens friluftsliv.

Vetenskapsjournalisten Henrik Ekman ledde diskussionen och menade att friluftslivet är ett gigantiskt område. Panelen diskuterade därför en stor mängd frågor.

Kunskapsläget

Peter Fredman menar att det är viktigt att forska och kontinuerligt samla statistik om friluftsliv för att kunna skapa förutsättningar och planera för friluftslivet.

- För att kunna hantera de offentliga medlen på ett bra sätt är goda beslutsunderlag en förutsättning, säger Peter Fredman.

Nu finns ett forskningsprogram. Det är viktigt att detta inte blir en engångsföreteelse utan en långsiktig satsning, säger Peter Fredman.

Anna Iwarsson funderar över hur mycket forskning som behövs.

- Vi ser ju att kraften för friluftslivet finns. Vi kan ju det här. Det är bara att handla.

Integration

Yusra Moshtat menar att det inte finns så många invandrare i friluftslivet, men att det finns ett stort intresse.

- Det krävs inga mirakel för att invandrare ska komma ut i naturen. Genom delaktighet når vi goda resultat.

Hur organiserar vi friluftslivet?

- Just nu är det slagläge för friluftslivet. Kraften hos de ideella organisationerna är stark. Om friluftslivet ska utvecklas behöver myndigheter, organisationer och forskningen gå åt samma håll menar Per Nilsson.

Anna Iwarsson varnar för positionering av olika organisationer och att det är de små plattformarna som skapar aktiviteter.

- Vi behöver starka företrädare för utelivet. Det är många som arbetar med friluftsliv och då behöver vi samordning, menar Peter Fredman.

Stefan Nyström berättar att i Svenskt Friluftsliv arbetar 21 friluftorganisationer gemensamt för det ideella friluftslivet.

- Vi är nu redo att ta ett större ansvar. Vi vill gärna fördela bidragen till friluftorganisationerna, säger Stefan Nyström.

Politiken

Stefan Nyström lyfter två saker för att öka jämlikheten mellan idrotten och friluftslivet. Idrottsorganisationerna får mellan 1,5 och 2 miljarder, friluftorganisationerna 25 miljoner.

- Vi vill självklart att idrotten ska ha lika mycket pengar, men friluftslivet har också stora behov. Dessutom måste momsreglerna bli lika för idrotten och friluftslivet, säger Stefan Nyström.

Stefan menar också att det är viktigt att fundera över vad friluftslivet betyder för samhället. Idag kostar den uteblivna fysiskt aktiviteten sex miljarder per år. En stor del av dessa problem är stressrelaterade. Forskning visar att friluftslivet minskar stressen.

- Starta därför en utredning kring möjligheterna att sänka kostnaderna i samhället genom friluftsliv, säger Stefan Nyström.

Utomhuspedagogik

Intresset för utomhuspedagogik är stort. Men pedagogernas självförtroende behöver öka, menar Stina Lindblad.

- Det är viktigt att utomhuspedagogik skrivs in i läroplanerna, såväl i grundskolan som i lärarutbildningen.

Bo Edman, berättar att de har anställt flera utbildade utomhuspedagoger som hjälper lärarna att undervisa utomhus.

- För att lyckas är närnaturmiljöerna viktiga och att skolorna tar ansvar för att utbilda sin personal.

- I Örnsköldsviks kommunala översiktsplan finns närnaturen planerad precis som friluftslivet, kulturen etc. Det är ett bra sätt att visa politikerna och få igenom beslut, säger Bo Edman.

Naturturism

Dan Jonasson menar att den svenska turismen är en stor intäkt.

- Sverige förknippas med naturen. Och besökare lämnar efter sig pengar på hotell, resor, mat etc.

- Det här är naturturismens paradox, säger Peter Fredman. Pengarna syns inte i naturen, däremot inom turismen.

Dan Jonasson menar att kommuner och organisationer är för okunniga inom turismen. Intressekonflikter går att ta tag i med hjälp av fysisk planering.

Avslutning

Miljödepartementet och Naturvårdsverket vill rikta ett stort tack till samtliga deltagare och medverkande i Folk & Natur 2010. Konferensen blev en myllrande mötesplats för myndigheter och organisationer som alla har ett engagemang och intresse för utvecklingen av framtidens friluftsliv. Många knöt nya kontakter och utbytte idéer och erfarenheter, och förutom resultatet av de gemensamma diskussionerna som presenteras i denna rapport, är utvecklade nätverk ett minst lika viktigt resultat av konferensen.

Förhoppningsvis har konferensens samtal och möten gett ett mervärde som på många sätt bidrar i utvecklingen av friluftslivet. Det är upp till oss alla och envar att ta vara på och förvalta detta i vår verksamhet. Regeringens presenterar sin politik för framtidens friluftsliv senare under våren 2010, där denna rapport är ett mycket viktigt underlag.

Tack för er medverkan i utvecklingen av framtidens friluftsliv och med förhoppning om fortsatt myller bland engagerade aktörer ute i landet!

REGERINGSKANSLIET

Miljödepartementet

103 33 Stockholm • Tfn 08-405 10 00
www.regeringen.se/miljo